

Klasik Türk Edebiyatı ve Klasik Türk Müziğinin Etkileşimine Bir Örnek: Şâkir'in Regâibiyyesi

An Example of the Interaction of Classical Turkish Literature and Classical Turkish Music: Şâkir's Regâibiyye

Arş. Gör. Dr.

Mehmet Yunus YAZICI

Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Sanatları ve Dini Musiki Anabilim Dalı
Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic History and Arts, Department of Islamic Arts and Religious Music
ORCID:0000-0003-3817-931X
mehmetyunusyazici@gmail.com

Arş. Gör. Dr.

Halim YAR

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
Şırnak University Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Department of Turkish-Islamic Literature
ORCID:0000-0002-9362-567X
halimy14@gmail.com

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 3 Mart/March 2022
Kabul Tarihi / Date Accepted: 02 Haziran/June 2022
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2022
Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran/June
DOI: 10.46231/sufiyye.1082569

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Yunus YAZICI/Halim YAR).

Lisans Bilgisi

Licence Information:

Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır/This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği/
Kalem Education Culture Academy
Association

Atıf / Cite as

Yazıcı, Mehmet Yunus; Yar, Halim. "Klasik Türk Edebiyatı ve Klasik Türk Müziğinin Etkileşimine Bir Örnek: Şâkir'in Regâibiyyesi". *Sufiyye* 12 (Haziran/June 2022), 63-104.

Öz

Klasik Türk müziği ve klasik Türk edebiyatı Osmanlı coğrafyasının her köşesinde birbiriyle etkileşerek toplumun kültür hayatını zenginleştirmişlerdir. Regâibiyye, hem klasik Türk edebiyatında yer alan bir tür hem de klasik Türk müziğinde bulunan bir formdur. Benzer türlerden daha sonra terkip edilip adlandırılmış olan regâibiyyelerin sayısı da diğer türlere nazaran azdır. “Şâkir” mahlaslı bir şairin tevşihlerle süslenmiş ve makamlı olarak okunmuş olan bir regaibiyyesinin bulunmuş olması hem musikimiz hem de edebiyatımız literatürü açısından önemlidir. Çalışmamızın giriş kısmında edebiyatımızdaki türler ve musiki ilişkisine kısaca değinilmiştir. Daha sonra kaynaklarda kimliğini tespit edemediğimiz Şâkir’in eserinin incelemesinde bulunulmuştur. Bu minvalde umumi bir inceleme yapılmış, şekil, dil ve üslubu açısından eser ele alınmış ve metnin musiki ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Eserin muhtevası elimizde olan mevcut regaibiyyelerle karşılaştırılmıştır. Mevlid ve siyer gibi metinlerle olan bağına değinilmiş ve Nûr-ı Muhammedî nazariyesi üzerinde durulmuştur. Son olarak eserin tespit edebildiğimiz iki nüshası tavsif edilmiş ve söz konusu iki nüsha üzerinden tenkitli metni yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Musikisi, Türk İslam Edebiyatı, Şâkir, Regaibiyye, Tevşih

Abstract

Classical Turkish music and classical Turkish literature enriched the cultural life of the society by interacting with each other in every corner of the Ottoman geography. Regâibiyye is both a genre belonging to classical Turkish literature and a form of classical Turkish music. The number of regâibiyyes, which were composed and named after similar genres, is less compared to other types. The fact that a poet with the pseudonym “Şâkir” had a regaibiyye decorated with tawsihs and recited as a maqam is important for both our music and our literature. In the introduction part of our study, the relationship between genres of our literature and music is briefly mentioned. Afterward, the work of Şâkir, whose identity could not be identified in the sources, is examined. In this way, a general examination is made; the work is handled in terms of form, language and, style and, the relationship of the text with music is emphasized. The content of the work is compared to the existing regaibiyyes we have. Its connection with texts such as mawlid and siyer is mentioned and the theory of Nur-i Muhammadi is emphasized. Finally, the two copies of the work we could identify are described and the critical text is made on the two copies in question.

Keywords: Turkish Religious Music, Turkish-Islamic Literature, Regâibiyye, Şâkir, Tawshih

Giriş

Şâir yahut yazar edebî bir metin ortaya koyarken çeşitli sâiklerle yapıtını oluşturur. Bu sâikler en genel anlamda toplumsal gereksinimler ve kişisel içtepilerle yakından bağlantılıdır. Türler, edebiyatçının ele alacağı edebî konuyu nasıl işleyeceğine işaret eder. Klasik Türk edebiyatında da şâir veya yazar; metnini oluştururken çeşitli nazım şekilleri, edebî türler ve konular arasında tercihler yaparak maksadını açığa çıkarır. Edebiyatımızın klasik döneminde şekil ve türlerin belirli kurallarla var olması, müellifi kendinden öncekilerin takipçisi olmaya zorlar. Bir Klasik Türk edebiyatı metninde eseri vücuda getiren eğer şâir ise bir nazım şeklini tercih eder ve genellikle şiirini kendinden önce üretilmiş olan bir Divan edebiyatı türünün içinde oluşturarak geleneğe yaslanır. Eş deyişle şâir, yeni bir şekil veya tür terkip etmemişse var olan şekil ve türler arasında gayesine mutabık olanı seçer.

Bu türlerde meydana getirilen edebiyat eserlerinin dolaşıma sokulması, insanlar arasında paylaşılması ve sonraki nesillere aktarılması; yani gelenekte yaşatılması ise sadece yazı ve yazılı kültür üzerinden olmaz. Yazı ile edebî ürün - özellikle de şiiri- kayıt altına almak edebiyat geleneğimizde metni aktarma ve paylaşmanın yollarından birisidir. Edebî ürün ayrıca sözlü olarak da insan hafızaları arasında aktarılarak taşınıp yaşatılabilir. Ümmî, yani okuma yazma bilmeyen buna karşın aruzu ve Osmanlı Türkçesinin kelime kadrosunu ustalıkla kullanan şâirlerin dilimizde deyimleşmiş şekliyle “şiir söylemesi” bu olguyu kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla şiirin yazılıp okunmasının yanında ezberlenmesi hatta yazıya müracaat edilmeksizin ezberlenmesi bugünün insanı açısından biraz tuhaf gelse de var olan bir vakiadır. Bu olgunun günümüze yansıyan en mücessem örneği olarak hâlen yaşayan âşıklık geleneği gösterilebilir. Örneğin âşık atışmalarında âşık, irticâlen olarak belli uyak ve ölçü içerisinde şiirini sazının da eşliği ile söyler. Klasik edebiyatımızda da özellikle manzum dini-edebî türlerin birçoğu bugünün deyimi ile “popüler” bir nitelik arz etmektedir. Kanaatimizce bu bilinirlik metnin belirli aşamalar geçirmesi sonucunda elde edilmiştir ve bu bilinirlikte en büyük etkenlerden biri edebî metnin musiki ile olan ilişkisidir. Bunun yanında toplulukta okunan nesir veya nazmı dinlemek, öğretim materyali olarak şiir metinlerinin küçük yaştan itibaren okutulması ve şiirlerin mimari eserlere nakşedilmesi; edebî eseri toplumda yaşatan ve yayan olgulardır.

Metin-musiki ilişkisini ve edebî metnin kültürde nasıl dolaşıma girip yer ettiğini açığa çıkarmak bakımından en çarpıcı örnek Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) *Vesiletü'n-Necât* veya meşhur ismi ile *Mevlid* metnidir. Bu eserin nüshaları Osmanlı coğrafyasında her köşede bulunmakla birlikte yine bu coğrafyada yaşayan birçok milletin diline çevrilmesi açısından da ehemmiyeti haizdir. Ayrıca bu eser merasim kültürünün en önemli parçalarından biri olmuştur. Doğum, ölüm gibi merasimlerin yanında Osmanlı'da devlet ricali de mevlid törenleri tertip etmiş ve dönemin padişahları ve bürokratları bu merasimlere iştirak etmişlerdir. Merasimlerdeki mevlidler besteli veya bestesiz olarak belirli tarzlarda okunmuş ve böylece musikide müstakil bir tür olan mevlid türü ve bunu icra eden mevlidhanlar yetişmiştir.

Türk Edebiyatında dinî-edebî muhtevalı metinler içerisinde Hz. Peygamber hakkında oluşturulmuş türler önemli bir yekûn tutar. Edebiyatımızda Hz. Peygamber'in hayatına, kişisel özelliklerine, yaşadığı özel anlara dair siyer, na't, mevlid, hilye, mi'râciyye, esmâ-i nebî gibi türler doğmuştur. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i sonraki yazarlara örneklik teşkil etmiş, türlerin musikiyle icra edilmesine ön ayak olmuştur. Mi'râciyyenin besteli okunması mevlidle ilişkilendirilmiştir.¹ Konusu itibarıyla önceki türlerden etkilenen ve beslenen türlerden birisi de regâibiyyedir. Regâibiyyenin de besteli okunması mi'râciyyeden hareketle istenmiştir.²

Regâibiyye, Regâib kandilini konu olarak işler. Regâib, Hz. Peygamber'in anne karnına düştüğü görüşünde olunan gece, recep ayının ilk cumasıdır. Kelime "ragîbe"den gelmektedir. *Lugat-ı Remzî*'de "ragîbe"nin anlamı "ragbet olunan şey ve çok virgü ve büyük 'atiyye"³ şeklinde verilmiştir. Regâib sözcüğü ise 'ragîbe'nin çoğuludur. Regâibiyyeler, Hz. Muhammed'in anne ve babasının birbirine lâyük gençler oluşunu, evliliklerini ve Hz. Muhammed'in anne karnına düştüğü gecenin faziletlerini

1 Mustafa Uzun, "Mi'râciyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/137.

2 Mustafa Uzun, "Regâibiyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/536.

3 Hüseyin Remzi Altunbilek, *Lugat-ı Remzî* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018), "Ragîbe", 1/595. Ayrıca bk. İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011) "Regâip", 3/2599; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010), "Ragîbe", 667. Eserlerden özellikle Mehmed Fevzi'nin regâibiyyesinde bu kelime için geçen "12. Pek güzel şey'e ragîbe dir 'Arab/Ol kavim kim cümlesi ehl-i edeb; 13. Hem regâ'ibdir bu lafzın cem'i bil/Muţlakâ böyle dinür bî-kâl ü kıl" ifâdeleri kelimenin tür içindeki karşılığı olarak görülebilir. Hakan Yekbaş, "Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 17/42 (2010), 86.

konu edinir.⁴ İlk Türkçe regâibiyye Salahaddin-i Uşşâkî'ye (ö. 1197/1783) aittir. Uşşâkî, ayrıca regâibiyye türünü ilk olarak kendinin oluşturduğunu dile getirmiştir.⁵ Uşşâkî'nin eserinden önce de Arapça ve Farsça regâibiyyeler mevcuttur.⁶ Ayrıca Uşşâkî'den önce bu konu mevlidlerde ve divanlarda işlenmiştir.⁷ Uşşâkî'nin eserinin ismi *Matla'u'l-fecr* olup 213 beyittir. Eserin ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmemektedir. Mehmet Akkuş, eserin yazımını tahminen 1142-65/1729-52 yılları arasına tarihlemektedir.⁸ Eser “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıbıyla yazılmıştır. *Matla'u'l-fecr*'de na't ve münâcât başta değil hâtimededen öncedir.⁹ Metnin yarısından fazlası regâible ilişkili olup 119. beyitten sonra miraç hâdiseleri anlatılmaya başlanmıştır. Miraç hâdisesinin söz konusu edilmesi; eserde, Hz. Peygamber'in seçkinliğine vurgu yapıldığına ve regâibiyye metninin kurgu yönünden mi'râciyyeden kopmadığına işaret etmektedir. Bu eserden sonra Ârif Süleyman'ın (ö. 1183/1769) 127 beyitlik Farsça regâibiyyesi mevcuttur. Eser, Hz. Muhammed ile birlikte Allah'ın kâinatı yaratma sebebi gibi konuları işler, 7 beyitten ibaret bir kısımda regâib gecesi söz konusu edilir. Akabinde mevlid-i şerîf, devamında da *Matla'u'l-fecr*'deki gibi bir miraç bölümü bulunmaktadır. Metin, “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır.¹⁰ Edirneli Mehmet Fevzi (ö. 1900) tarafından 1898'de kaleme alınan *Envâru'l-kevâkib fî Leyleti'r-regâib*'de 112 beyit bulunmaktadır. Eser, “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbıyla yazılmış olup mensur bir dibace ile başlar. Metinde Hz. Peygamber'in doğumu öncesi gerçekleşen olaylar, babası Abdullah'ın cephesinden anlatılır. Onun; putlar tarafından -putlara tapmaması için- uyarılması, kuru ağacın yanında durunca ağacın yeşermesi, gidince yeniden kuruması gibi olağanüstü hâdiselerle seçkinliği vurgulanır ve regâib gecesi işlenir. Metin münacat ve II. Abdülhamid'e muzafferiyet dualarıyla sonlanır.¹¹

4 Uzun, “Regâibiyye”, 34/536.

5 Mehmet Akkuş, “Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (1992), 138.

6 Yekbaş, “Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi”, 72.

7 Hakan Yekbaş, “Receb Vahyi ve “Leyle-i Regâib” Adlı Regâibiyyesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/17 (2011), 207.

8 Akkuş, “Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i”, 133.

9 Akkuş, “Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i”, 134.

10 Arif Süleymân, *Regâibiyye* (İstanbul: Süleymâniye Kütüphanesi Damad İbrahim Paşa, 411), 19b-24b.

11 Yekbaş, “Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi”, 85-93.

Regâibiyye türündeki eserler, umumiyetle mesnevî nazım şekliyle yazılmakla birlikte Üsküdarlı Sâfî'nin (ö. 1901) regâibiyyesi dört müseddesten ibarettir. İlk bölümde rahm-i mâdere düşme, ikincisinde regâib gecesinin önemi, üçüncüde Hz. Peygamber'in seçkinliği, dördüncüde onun hakkıyla övülemeyeceği söz konusu edilir. Eser, "mef'ûlu mefâ'îlu mefâ'îlu fe'ûlun" kalıbıyla yazılmıştır. Receb Vahyî'nin (ö. 1922) dörtlüğü¹² ve Kemâlî Efendi'nin on üç beyitlik na'tı yine regâib gecesi hakkındaki kısa metinlerdir. Regâibiyyeler bestelenerek tekkelerde regâib gecelerinde okunmuş, Receb ilahileri ismiyle anılmıştır.¹³

Biz bu çalışmamızda, Şâkir isim yahut mahlasını kullanan bir şâir tarafından yazılmış olan regâibiyyeyi konu alacağız. Eser üzerinde umumi bir incelemeden sonra dil ve üslup bölümünde eserin dil özelliklerinin yanı sıra eserde geçen söz sanatları üzerinden -şâirin söz kuvveti hakkında- çıkarsamalar yapacağız. İçerikte ise Şâkir'in konuyu ele alışına ve Hakikat-ı Muhammediye görüşüyle birlikte konuyu nasıl işlediğine değineceğiz. Bunlarla birlikte diğer regâibiyye ve mevlidlerle söz konusu regâibiyyeyi karşılaştıracacağız. Böylelikle eserin bu regâibiyyeler içerisindeki yerini belirtecek ve ayrışan noktalarına değinmiş olacağız. Eserin bilinen iki yazma nüshasının tavsifini yapıp tenkitli metnini oluşturacağız.

1. Şâkir'in Regâibiyye'sinin İncelenmesi

1.1. Regâibiyyenin Genel Özellikleri ve Şeklî Hususiyetleri

Şâkir'in eserinin ismi ve yazıldığı yıl hakkında tam bir bilgiye sahip değiliz.¹⁴ Bununla birlikte eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshasının kapağının iç kısmında -büyük ihtimalle kütüphane görevlisi tarafından- kurşun kalemle rika harflerle yazılmış "telif 1254" kaydı vardır.

12 Yekbaş, "Receb Vahyî ve "Leyle-i Regâ'ib" Adlı Regâibiyyesi", 222-223.

13 Uzun, "Regâibiyye", 34/537.

14 "Şâkir" mahlaslı şâirlerin eserlerinde söz konusu Regaibiyye'de geçen mesnevîye ve gazellere rastlanamamıştır. Yazmadaki "te'lif 1254" tarihi (h. 1838-39) göz önüne alındığında musikişinas Hopçuzâde Mehmed Şâkir efendi akla gelmektedir. İkinci bir isim yine ünlü bir musikişinas olan ve ölümü h. 1252/1836 yılına denk gelen Mehmed Şâkir Efendi'dir. Ancak ne Hopçuzâde'nin ne de Mehmed Şâkir'in metinlerinde regaibiyye ve tevşihler bulunamamıştır.

Bu tarih miladi olarak 1838-39 yıllarına denk gelmektedir. Eğer gerçekten bu tarih telif tarihi ise eserin yazım tarihi Uşşâkî ve Ârif Süleyman'ın eserlerinden sonra Edirneli Mehmet Fevzi'nin eserinden öncedir. Bu nüshanın süslü bir şekilde yazılması ve müstensihî Ferîd'in "*Gerçi manzûr-ı sheşe şâyân degil/İmtisâl-i emrine oldum mürîd*" beyti cihetiyle; istinsahın, dönemin padişahının arzusuyla yapıp ona sunulduğu düşünülebilir. Mezkur beyit Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında bulunmamaktadır. Süleymaniye nüshasının zahriyesinde "müellifi Şükr muharriri Tal'at" kaydı vardır. İstanbul Üniversitesi nüshası, dijital katalogta "Nazm-ı Regâib" şeklinde kayıt altına alınmıştır. Süleymaniye nüshasının zahriyesinde "Mevlûdu'n-nebî kaydı" bulunurken eserin hemen başında sürh mürekkeple "Regâibiyye" başlığı mevcuttur.

Eser mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Ayrıca Şâkir regâibiyyesine "tevşihler" eklemiştir. Tevşihler 6 adet olmak üzere ilk bölümün başına ve bölümler arasına yerleştirilmiştir. Son bölümden münacata geçerken müellif araya bir tevşih/gazel koymamıştır. İstanbul Üniversitesi nüshasında tevşihler eserin sonunda yer alırken Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında bölümler arasındadır ve makam isimleri belirtilmiştir. Tevşihlerle birlikte metin toplam 161 beyitten müteşekkildir. İstanbul Üniversitesi nüshasında müstensih esere kendi kaleminden iki adet beyit daha ekleyerek eseri 163 beyite çıkarmıştır. Bölümlerin isimleri, beyit sayıları ve nazım şekilleri şöyledir:

Tevşih-i Bahr-i Evvel der-Makâm-ı Râst ¹⁵	Gazel, 4 Beyit
Bahr-i Evvel der-Makâm-ı Râst	Mesnevî, 12 Beyit
Tevşih-i Çârgâh	Gazel, 4 Beyit
Bahr-i Sâni Çârgâh	Mesnevî, 17 Beyit
Tevşih-i Irak	Gazel, 4 Beyit
Bahr-i Sâlis Irak	Mesnevî, 15 Beyit
Tevşih-i Bayâtî	Gazel, 4 Beyit
Bahri Rabi' Bayâtî	Mesnevî, 22 Beyit
Tevşih-i Hicâz	Gazel, 4 Beyit
Bahr-ı Hâmis Hicâz	Mesnevî, 17 Beyit
Tevşih-i Hüseyinî	Gazel, 4 Beyit
Bahr-i Sâdis Hüseyinî	Mesnevî, 45 Beyit
Münâcât Isfahân	Mesnevî, 9 Beyit
Toplam	161 Beyit

15 Bölüm isimleri ve sırası Süleymaniye nüshasına göre tertip edilmiştir.

Başlıklardan da anlaşılacağı üzere Süleymâniye nüshasında, metnin hangi makamda icra edilmesi gerektiği -Salâhî'nin regâibiyyesindeki gibi¹⁶- belirtilmiştir. Şakir yahut müstensih, tevşihlerini makam değişikliklerini gerçekleştirmek ve regaibiyyesini süslemek amacıyla ana metnin aralarına yerleştirmiştir. Klasik Türk müziğinde genellikle hacimli formlar olarak karşımıza çıkan mevlid ve mi'râciyye bahirleri arasına konan tevşihler bir geleneğin devamı olarak Şâkir'in regâibiyyesinde de görülmektedir. Gazel nazım biçiminde yazılan tevşihlerin müellifinin de Şâkir olması regâibiyye ve tevşihler arasında bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu terip Şâkir'in musikişinaş biri olabileceğini akla getirmektedir. Bahirlerin oluşumu da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Umumi olarak tiz bölge-lerde seyrini yapan hüseyni makamı 45 beyitlik hacmiyle en geniş bahri teşkil etmektedir. Bu bölüm isfahan makamı ile yapılacak olan karardan hemen öncedir ve muhtemelen okuyucunun tiz perdelerde sanatını icra edip gösteceği en coşkulu bölümdür.

Metnin mesnevî şekliyle yazılmış yerlerinde aruzun “fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun” kalıbı kullanılmıştır. “Tevşih”lerde bulunan altı tane gazelin hepsi dört beyittir. İlk gazel ‘Tevşih-i Bahr-i Evvel der-Makâm-ı Râst’ başlığı altında aruzun “fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun” vezni, “gelsün berî” redifiyle yazılmıştır. İkinci gazel ‘Tevşih-i Çârgâh’ başlığı altındadır. “fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun” kalıbı ve “â” mürdefiyle kafiyelenerek kaleme alınmıştır. Üçüncü gazel “Tevşih-i Irak” “mefâ'ilun mefâ'ilun mefâ'ilun mefâ'ilun” hezec bahrinde “Muhammed kimdür idrâk it” redifi ve “k” revisiy-ile kafiyelenmiştir. Dördüncü gazel “Tevşih-i Bayâti” başlığı altındadır. “fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun” ile söylenmiştir. “Elif” revisiy-ile kafiyelidir. Beşinci gazel “Tevşih-i Hicâz” “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıbında yazılmıştır. Revisi “t” harfidir. “Dür”, redifidir. Altıncı gazel “Tevşih-i Hüseyin” başlığı altındadır. “fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun” kalıbındadır. Mürdef kafiyesi “ı”dır.

Metin içerisinde mücerred, mürdef, mukayyed ve kâfiye-i şâyegân kafiyeleri bulunmaktadır. Bunlardan mürdef en çok kullanılan olup onu sayıca mücerred kafiye izler. Bununla birlikte mukayyed kafiye de üç yerde rastlanılır. Ayrıca eğer Arapça çoğul eki “ât” kafiye-i şâyegândan

16 Akkuş, “Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i”, 134.

sayılacak olursa metindeki kafiye-i şâyegân üçe çıkmaktadır. Kafiye çeşitlerinden örnekler ve ilgili kafiye harfi yahut harfleri aşağıdaki gibidir:

Mürdef

26 Halkidüp bu nürdan dört kıt'a nür
Eyledi bu neş'enüñ feyzi zuhür

Mücerred

89 Satvet-i Hâk'dan yine dökdi 'arağ
Halkolındı ol 'arağdan mâ-sebağ

Mukayyed

114 Çünkü Âdem gördi nürüñ naqlini
Devşirüp ol demde başa 'aqlını

Kâfiye-i Şâyegân

23 'Akd idüp ol iki mâhı hâzırân
Oldı ser-cümle kabâ'il şâhidân

Bununla birlikte İslam öncesi edebiyatta da örneklerine rastladığımız mısra başı kafiyeler ve tekrarlar metinde yer almaktadır. “Bahr-i Evvel der-Makâm-ı Râst”ta birinci ve ikinci beyitte “İbtidâ, intihâ” ile mısra başı kafiyesi yapılmıştır. Bunun gibi “Bahr-i Sâni Çârgâh”ta 27 ve 29. beyitlerde beytin mısralarında “Birisi-Biri” tekrarı mevcuttur. “Bahr-i Sâlis Irak”ta 55. beyitte mısra başlarında “her” kelimesi tekrarlanmıştır. “Tevşih-i Hicâz”da 101’de ise “şaff” kelimesi mısra başlarında bulunmaktadır. 127’de mısra sonlarında “eyledi, n’eyledi” ile 134’te “ânesine, hânesine”de cinas mevcuttur. Yine regâibiyyenin mesnevî metni içerisinde 51. beyit “Cümleden mümtâz idüp Allâh anı/Cümleden ser-bâz idüp Allâh anı”daki gibi kafiye ile birlikte redif kullanılmış, bir mesele etrafında beyit söylenmiştir.

Şâir, eserinde üç tane ikfâ olmakla birlikte zaman zaman kafiye kusurları yapmıştır. Metindeki kâfiye kusurlarına örnekler ve harfleri aşağıdaki gibidir:

Sinâd

18 Hâk katında rütbe-i Zâtuñ için
Nür-ı luţfuñ riştesinden vir nişân

İkfâ

138 Çok kilisâlar harâb oldı o şeb
Nice büt nice şanem kesoldı heb

İtâ-yı Celi

94 Kaşlarından mü'minîn ü mü'minât
Esfelinden kâfirin ü müşrikât

Yönelme eki ile kelimenin son harfinden dolayı doğan kafiye kusurları şunlardır:

33 Biri nûr-ı kalb-i mü'min kim aña
Ma'rifet nâm oldı ey şâhib-vefâ

129 Bir hârâret geldi dehşetden baña
Hiç ümîd kalmadı kıldum bükâ

Örneklerden de izleneceği üzere Şâkir kimi kafiye kusurları yapmakla birlikte eserinin genelinde Klasik şiirin önemli bir ahenk unsuru olan kafiyeyle tüm çeşitleriyle birlikte kullanmıştır. Kafiyeleeri oluşturan kelimelerde genellikle Arapça ve Farsça kelimelerden faydalanmıştır.

1.2. Dil ve Üslup Özellikleri

Eser, ağıdalı bir dile sahip olmamakla birlikte mevlid ve regâibiyelerde kullanılan iktibas, ayet, telmih ve telmihin işaret ettiği terim anlamları dolayısıyla tamamen sade bir görünüm arz etmez. Şâkir'in regâibiyesi, Divan şiiri okuyucusu ve Tekke tarzı şiire âşinâ olanlar açısından anlaşılır bir dile sahiptir. Şâirin, Hz. Muhammed'in yaratılmasını iki kısımda işlemesi, ruhunun yaratılmasını da metne dâhil etmesi, Hakikat-ı Muhammediye'yi göz önüne alıp onunla Hz. Muhammed'in ruhunun yaratımını tahkiye etmesi regâibiyenin ister istemez tasavvufi terimlerle donatılmasına sebep olmuştur. Şâir, bununla birlikte Arapça ve Farsça tamlamalara, Farsça ve Arapça kelimelere çokça yer vermiştir. Farsça ber-, bî-, nâ-, -ân... gibi ekleri kullanmış, Arapça çoğul eki "ât" ile "mâ-" harfine yer vermiştir. Hatta ses değeri aynı olan yerlerde bile yazı dilinde daha çok kullanılanı yerine daha az kullanılan Farsça kelimeyi tercih etmiştir. Meselâ, "Açılır Hâk'dan yaña bir revzene/Dâhil olur dâr-ı huld-ı me'mene" beytinde "revzene", "pencere" manasına gelmektedir. İki kelime de Farsça olup "pencere" daha çok kullanılanıdır.¹⁷ İki kelimenin ses değeri de "fâ'ilun" olmasına karşın "revzene" tercih edilmiştir. Yine "Şuğl çünki geldi Rahmân ismine/Mazhariyyet düşdi ol ân ismine" beytindeki "şuğl/

17 Tebdiz'de bu iki kelimeye baktığımızda "pencere"nin 139 defa, "revzene"nin 49 defa eserlerde geçtiğini görmekteyiz. *Tanıklı Türkçe Sözlük*, "Pencere"; "Revzene" (Erişim 10.02.2022).

şoğl” kelimesi “iş” manasını karşılamaktadır. Farsça bu kelime yerine Türkçe “iş” kullanılsaydı kalıp bozulmayacaktı. Şâirin bu açıdan Türkçe kelimeleri kullanma hassasiyetinin pek olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte “iş” kelimesinin metin içerisinde bir başka yerde kullanılması, değişik sözcüklerle metnin kelime hazinesinin artırılma isteğine de işaret ediyor olabilir.

Şâkir'in metninde mesnevî ile ilgili kısımlar, hikâye şeklinde iken gazellerde genellikle Allah'a, peygambere ve dinleyiciye hitap edilir. Hitap Allah ve peygamberine yöneldiğinde af ve şefaet isteği söz konusudur. Okuyucuya yahut dinleyiciye hitap edildiğinde ise onları söyleyeceklerini dinlemeye çağırarak, onlara öğüt vermek amacı kendini göstermektedir. Bu meyanda Şâkir'in regâibiyyesi; diğer mesnevî şekliyle yazılan regâibiyyeler ve mevlidlerle, tahkiye etme ve nasihat vermek yönlerinden, koşutluk barındırır. Şâir, bölümler arasında geçişler için beyit söylemez. Sadece bir yerde Süleyman Çelebi'nin “Söz uzanır ger kalanın der isem”¹⁸ dediği gibi 54. beyitte “Her birinde nice biñ tesbiğ var/Söylenürse bu mağalde söz uzar” sözleriyle konuyu kısa keseceğini belirtir. Şâir, mesnevî şekli içerisinde, diğer mevlid ve regâibiyye yazarları gibi¹⁹ Süleyman Çelebi'nin tekrar ettiği “Ger dilersiz bulasız oddan necat/Aşk ile dert ile eydin es-salât” beytine benzer “Saña Allâh kıldı Zâtıyla şalât/Eş-şalât ey fahr-i âlem eş-şalât” a tekrarlar eserinde yer verir.

Şâkir, regâibiyyesinde söz sanatlarından birçoğuna müracaat edip metnini sanatlı bir dille söyleyebilmiştir. Bununla birlikte tahkiyeli anlatımı dolayısıyla mesnevî içerisinde istiâre, mecâz-ı mürsel, kinâye gibi manaya dayalı söz sanatları dışında pek söz sanatına başvurmamıştır. Gazel şekliyle söylediği “tevşîh” başlıkları altındaki şiirlerinde sanatlı söyleyişin daha baskın olduğu görülmektedir.

Şâir; Hz. Peygamber için bir ifade hâlini alan “dürr-i yetîm/biricik inci” tamlamasını 136. beyitte “Oldı ol dürr-i yetîme hâmile”de kullanmıştır. Bu istiâreyle bereket anlamının da kastedildiğini beytin ikinci mısraından çıkarabilmekteyiz. Zira Hz. Peygamber burada yekta bir inciye benzetilmektedir. İncinin oluşumu bereketli nisan yağmuru iledir.

18 Süleyman Çelebi, *Mevlid*, haz. Necla Pekolcay (İstanbul: Sufi Kitap, 2005), 72.

19 Yekbaş, “Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi”, 86-88; Arif Süleyman, *Regâibiyye* (Damad İbrahim Paşa, 411), 20a-b, 21a-b; M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 534, 535, 579, 583, 625, 629, 702, 704.

Efsaneye göre yağmurun bir damlasının sadef tarafından kapılması ve işlenmesiyle tek inci oluşur.²⁰ İkinci mısradaki Hz. Peygamber'in değeri ve âlemlere rahmeti, Enbiyâ, 21/122'ye atıfla söz konusu edilerek: "Raḥmet-i 'āmmi cihāna şāmile/Âleme onun rahmeti yayıldı" denilmiştir. Burada telmihe konu olan incinin oluşumundaki yağmur; rahmet ve bereket ile ilişkilendirilmiştir. Allah'ın rahmeti o ilk damla, tohum sayesinde âleme yayılmıştır. Bir başka beyitte ise Hz. Muhammed'in anne ve babası, Âmine ve Abdullah aya benzetilmiştir: "Aḳd idüp ol *iki mâhı* ḥâzırân".

Şâirin iki somut kelime arasında benzetme ilişkisi ile oluşturduğu tamlamalarda, iki kelimeyi soyut duruma getirerek vermesi, şiirdeki hayal gücünün alametlerindedir. Buna "*bâb-ı kalb, ḥâne-i kalb, tih-i 'iştân, gönül âyinesi*" gibi tamlamalar örnek gösterilebilir.

Şâkir'in kullandığı söz sanatlarından birisi de mecaz yoluyla gerçeği anlatma yolu olan kinâyedir. Şâirin bu yerlerde deyimlerden yararlandığını da ifade etmek gerekmektedir. Aşağıdaki iki örnekte de gerçek, deyimden hareket edilerek mecazlı anlatılmıştır.

- 7 Allāh adınsuz şürü' olan işi
Ebter olur *başa çıkmaz* bir kişi
- 151 Çün rebî'ül-evvel oldı mâhımız
Başdı dünyāya *kadem* ol şâhımız

İnsan hüviyeti taşımayan varlıklara insani hususiyetler atfeden teşbih ve intakin, soyut meseleleri somutlaştırarak anlatma özelliğini şâir, 106. beyitte başarılı bir şekilde icra etmiştir. İki parçalı kâinat anlayışındaki zemin ve gök karşıtlığında gök, yüce olduğundan meleklerin ve âli ruhların mekânıdır. Hz. Peygamberin doğmasıyla zemin göğe üstün duruma gelmiştir. Zira kâinatın yaratılma sebebi olarak görülmesi, gök yerine dünyada hazır bulunması dünyanın göğe üstün olduğu manasını doğurur. "*Hāk-i pâyüñ ḳudsiyānuñ dīdesinde kuhl olur/İftihār eyler semāvāta vüçüduñla zemīn*". Şâir yine 135. beyitte recep ayına, insana mahsus bir duygu olan "mesut olma"yı yakıştırmış ve "*Naḳl olundu mâh-ı mes'ūd-ı Receb*" demiştir.

Bir kelimenin iki yahut daha çok anlamını kastederek farklı farklı anlamda mısralar ortaya koyularak icra edilen iham, şâirin başvurduğu söz sanatlarından birisidir. 26. beyitte ikinci mısradaki "*Eyledi bu neş'enüñ feyzi*

20 İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004), 126.

zuhûr” denilmiştir. “Neş’e” hem sevinç, sürur gibi bir anlamı karşılarken hem de “neşet” kelimesiyle ilişkili olarak ortaya çıkma manasına gelir. Aynı şekilde “feyiz” kelimesi de hem bereket, ruha huzur veren tesir şeklinde anlaşılır iken hem de sudûr nazariyesiyle²¹ ilişkili olarak taşma manasına gelmektedir. Dolayısıyla birincisinde Allah Teâlâ’nın yarattıkları bir cümbüş âlemine benzetilmiş, Hz. Peygamber’in doğmasıyla rahata erildiği anlatılmıştır. İkincisinde sudûrun, yani taşmanın neticesi olarak kâinatın yaratılışı Hz. Muhammed’in varlığına bağlanmıştır.

Şâkir birbirine yakın kelimeleri kullanarak anlam ilişkisi ve derinliği kurmaya yönelik olan söz sanatlarından tenâsübe şiirinde başvurur. Meselâ 106. beyitteki “hâk” ile “kuhl” kelimeleri birbiriyle ilişkilidir. Çünkü “kuhl”, yani sürme göze görme gücünü artırmak amaçlı çekilen topraktır:

106 *Hâk*-i pâyüñ *kuhsiyânun* didesinde *kuhl* olur

İftihâr eyler *semâvâta* vücuduñla *zemîn*

Burada ayrıca kudsiyân; yani melekler ile semâvât, kuhl ile zemin arasındaki anlam yakınlığından dolayı leffüneşr-i mürettep mevcuttur. İkinci mısradaki semâvât ile zemin de birbirine zıt anlamda mekân isimleri olması hasebiyle tezat sanatını barındırmaktadır. Tezattla alakalı diğer örnekler şunlardır: “*mebde-müntehâ*”, “*derd-kâm-bîn*”

Şâkir’in bölüm sonlarında tekrar eden beyti, nidâ sanatını barındırmaktadır.

21 “Bir şeyden akmak, yayılmak anlamında; aşağıdakilerin yukarıdan, her şeyin “Bir” olandan çıkması demektir. Başta Plotinus (ö. 270) olmak üzere Yeni-Platoncu düşünürler, varlığın ortaya çıkmasını, ilâhî varlığın bir yayılma ve açılmasından ibâret olduğunu ileri sürerek, kıvılcımın ateşten, ışığın alevden çıkması gibi, evrenin de ilâhî vücudun varlığından çıktığını ifade etmişlerdir. Bu nazariye İslam filozoflarının ontolojisini de derinden etkilemiştir... İlk Varlıktan ilk sudûr eden, ilk varlık ve ilk akıldır. İlk aklın, ilk varlığı idraki sebebiyle ikinci akıl; kendini akletmesi sebebiyle de en uzak gök (birinci semâ) meydana gelir... Bu sudûr süreci birbiri ardınca dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu akıllar ve sırasıyla onlara tekabül eden Zuhâl, Merih, Güneş, Zühre, Utarid ve Ay küreleri meydana gelinceye kadar sürer. Onuncu akılla kozmik akıllar silsilesi ve semavi küreler (ay-üstü evren) dizisi tamamlanır. Semavi kürenin altında (ay-altı evren) arz küresi bulunmakta, burada basitten mükemmele doğru, ilk maddede, dört unsur, madenler, bitkiler, hayvanlar ve nihâyet insan varlığı oluşmaktadır. Bu sudûr sürecinde unsurlar, birbirine zıt cisimler meydana getirmek üzere birbirine karışmakta, en yüksek ve karmaşık varlık olan insan ortaya çıkıncaya kadar devam etmektedir”. Mehmet Vural, *İslâm Felsefesi Sözlüğü* (Ankara: Elis Yayınları, 2003), 331-332. Ayrıca bk. Abdülbaki Güçlü, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), “Sudûr Nazariyesi”, 558; Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), “Türüm”, 872; Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Savaş Yayınları, 1984), “Türüm”, 180; Mahmut Kaya, “Sudûr”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/467-468.

152 Mazhar-ı Zât-ı Hudâsın eş-şalât
Eş-şalât ey fahr-i ‘âlem eş-şalât

Tarihî bir olaya veya hikâyeye atf yapan telmihe Şâkir’in regâibiyye-sinde rastlamaktayız. 40. beyitte buna dair iki örnek vardır: “*İder cüz’i işâretle o sultân-ı melâ’ik cünd/Felekde mâhı iki şak Muhammed kimdür idrâk it*”te birinci mısradaki koyulaştırılmış ifâdeyle Bedir Savaşı’nda müminlerin yardımına meleklerin gelmesi; Enfâl, 8/9 “...İşte Ben birbiri ardınca bin melekle yardım ediyorum!..” ayeti telmihle hatırlatılmıştır. İkinci mısradaki Hz. Peygamber’in işaretiyle ayı ikiye böldüğü rivayete atf vardır. 46. beyitte ilk mısra “*Çeşm-i mâ-zâğ’i hayâdan kıl kabûl*”de kısmî iktibas ile “mâ-zâğ’a”-başaru vemâ tağâ”ya²² gönderme vardır. Ayetin “Göz ne şaştı, ne (de sınırını) aştı” anlamı ile Miraç hâdisesi ilişkilidir. Şâir bu iktibasla hâdisenin biricikliğini söz konusu etmiştir. Böylece Allah tarafından Hz. Muhammed’in yaratılmışlar nezdinde üstünlüğü bildirilmiştir. Ayrıca “hadden aşmama” hususu ile hayâ arasında ilişki kurulmuş, Hz. Muhammed’in hayâsının vasfı; ayet iktibası olmuştur. Yine 153. beyitte ikinci mısra “*Kalb-i mü’minde zuhûruñ ‘aşkıma*” ile kudsi hadis olduğu rivayet edilen “Ben, kainata, yere göğe sığmadım, fakat müminin kalbine sığdım.” sözüne işaret edilmiştir.

Şâir aynı kökten gelen “müntehâ” ve “nihâyet” kelimelerini 84. beyitte kullanmış, iştikak sanatından faydalanmıştır.

1.3. Eserin Muhtevası

Şâkir’e ait regâibiyye diğer regâibiyyelerden aralara yerleştirilmiş tevşihlerle şekil ve tertip yönünden ayrışmakla birlikte içerik yönünden de ayrı bir yerde durmaktadır. Şâir regâibiyyeye “Tevşih-i Bahr-i Evvel der-Makâm-ı Râst” başlıklı gazelle başlar. Dinleyici yahut okuyucuların dikkatini kendi söyleyeceklerine “gelsün beri” redifiyle celb eder. Çağırdığı kişiler; vahdet denizini bilenler, aşk derdine müptelalar, Hz. Muhammed’i tanıyanlar; onun güzelliği aydınlığından yararlanmak isteyenler; bu yolda canını feda etmeye hazır olanlardır. Şâir, son beyitte “Zuhûr-ı nûr-ı şâh-ı ‘âlemi/Fehm idenler Şâkirâ gelsün beri”de Hz. Muhammed’den “âlemin şahı” nitelemesiyle bahseder. Onun nurunun ortaya çıkışından,

yaratılışından bahis açılması ise Hakikat-ı Muhammediyeye işaret eder. Zira bu görüş uyarınca Hz. Muhammed'in yaratılması neticesinde kâinat yaratılmıştır. Başka başka isimlerle de anılan Hakikat-ı Muhammediye²³, Allah ile evren arasındaki ilişkiyi "taayyün" ve "la-taayyün" kavramları üzerinden anlatır. Burada kilit etken Hz. Muhammed'in nurunun yahut ruhunun yaratılmasıdır. "La-taayyün" Allah ile birlikte herhangi bir varlığın olmadığı farazi bir dönemdir. Taayyün kâinatın yaratılış sonrası meydana çıkma evresidir. Taayyün evresi ikiye ayrılır. İlkin Hz. Muhammed'in nurunun yaratıldığı, akabinde ondan taşan/yaratılan nurdan hareketle kâinatın yaratıldığı aşamalarıdır.²⁴ Lâ-taayyün hâline Ehadiyyet mertebesi, taayyün-i evvele ise vahdet mertebesi denildiği de vakidir.²⁵

"Bahr-i Evvel der-Makâm-ı Râst"ta besmele ile girizgâh yapılıır, münâcâta başlanır. İnsanın Allah adını andıktan sonra ne gibi kolaylıklara vasıl olacağı belirtilir. Besmeleyle Allah'ın tecellisi kişide zuhur edebilecek, kalbin kapısına sevinçler yüzünü döndürecek, Allah'ın nuruyla kalp aydınlanacak ve karanlık yerindeki mâsivâ kalpten uzaklaşacaktır. Hak'tan yana bir pencere açılacak, kişi kendine ebedi bir sığınak bulabilecektir. Allah adını zikreden kişi karanlığı ıstıyacak, Allah yolunun yolcusu olacaktır. Tam ihsana erebilecek, rahmet deryasına gark olup karanlığın perdelerini öylece yırtabilecektir. Şâir nedâmet kısmında Allah'tan günahlarını affetmesini ve hatalarını gizlemesini niyaz eder. Okuyucudan da kendisini yâd etmesini ister. Böyle davrananların Rıdvan cennetine girmeleri için dua eder. Bu bölümde dikkat çekici husus, şâirin regâibiyyenin mesnevî kısmına *Vesîletu'n-necât* gibi başlamasıdır. Burada bazı

23 Ahmet Avni Konuk bu isimleri şöyle sıralar: "Zill-i evvel, berzah-ı evvel, mertebe-i ûlâ, mâdde-i mutlak, âlem-i rumûz, hakikatü'l-hakâyık, aşk-ı ekber, zuhûr-ı evvel, nişân-ı evvel-i vâsita-i ûlâ, vahdet-i sırf, kenzü'l-kunûz, hakikat-ı mechûl, cem'ül-cem', halk-ı evvel, akl-ı evvel, âlem-i ma'nâ, âlem-i vahdet, kenzu's-sifât, âdem-i hakîkî, kâbe kavseyn, malûk-ı evvel, akl-ı küll, mertebe-i rahmet, âlem-i sıfât, hakikat-ı âdem, lâhût, vücûd-ı evvel, kalem-i evvel, nûr-ı Muhammedî, âlem-i icmâl, levh-i mahfûz, ism-i a'zam, rûhu'l-kuds, mevcûd-ı evvel, kalem-i a'lâ, dürrütü'l-beyzâ, vücûd-ı icmâlî, ümmü'l-kitâb, rûh-ı a'zam, levh-i kazâ, mebde-i evvel, sebeb-i evvel, berzah-ı câmi', hazret-i icmâl, nûru'l-envâr, ebu'l-ervâh, arş-ı mecîd, makâm-ı şuhûd-ı cem'ül-cem', ma'den-i kesret, menşeu's-sivâ". Ahmet A. Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017) 1/14-15; Mahmut Erol Kılıç, *Şeyh-i Ekber İbn Arabî'nin Düşüncesine Giriş* (İstanbul: Sufi Kitap, 2013), 298-299.

24 Mehmet Demirci, "Hakikat-ı Muhammediyye", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 15/179-180; Ekrem Demirli, *İslam Metafizikinde Tanrı ve İnsan, İbnu'l-Arabî ve Vahdet-i Vücut Geleneği* (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012), 232-234.

25 Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/6, 13.

ifadeler söz konusu mevlid eseri ile yakınlık göstermektedir.

Şâkir'in Regâibiyye'si	Vesîletu'n-necât
6. İbtidâdan söyle Allâh adını İntihâda seyr kıl imdâdını	1. Allah adın zikredelim evvela Vacib Odur cümle işte her kula
7. Allâh adı derdlere dermândur Allâh adı cânlara cânândur	2. Allah adın her kim o evvel ana Her işi asan eder Allah ona 3. Allah adı olsa her işin önü Hergiz ebter olmaya onun sonu
8. Şevk-ile Allâh di ey mü'min hemân 'Aşk-ile Allâh di her ân u zemân 13. Güş kıl pendümi Allâh di müdâm Hak Te'âlâ eyleye ihsân-ı tām	4. Her nefeste Allah adın de müdam Allah adıyla olur her iş tamam ²⁶
16. Bu du'âda Şâkir'i yâd eyleyen Ola rıdvân-ı Hudâ'da mü'temen	35. Hak Teâlâ rahmet eyleye ona Kim beni o bir dua ile ana ²⁷

Tevşîh-i Çârgâh'da na't söylenmiştir. Şâkir Hz. Muhammed'e seslenerek ondan yardım diler, şefaatinin talep eder. Şâir, isyan çölünde biçâre vaziyettedir. Hz. Muhammed bir kılavuzdur. Şâir onun ardınca gider. Doğru yolda olduğunu bilmek için ondan, kendisine nurundan bir iplik parçası kadar işaret vermesini ister. Hz. Peygamber kurtarıcıdır. Onun aşkına kim düşerse elbette Allah'ın dergâhına vasil olur. Şâir, bu meyanda ifadelerinde aşırıya gidip mantık dışı sözler sarf eder: “*Eyle Allâh 'aşkına bu Şâkir'ün/Defter-i 'işyânını Hak'dan nihân*” şeklinde Hz. Peygamber'in hesap defterini Allah'tan saklaması gibi bir durumu söz konusu eder. Bununla birlikte başka iki beyitte de günah ve onun gizlenmesi konu edilmiştir.²⁸

Şâkir, Bahr-i Sâni-i Çârgâh'ta okuyucuya yönelerek nübüvvet sırrının ne olduğunu onlara açıklamaya başlar. Hz. Peygamber; yani onun nuru bütün kâinattan önce parlamış, ilkin o zuhur etmiştir. Şâir burada Hakikat-ı Muhammediye ile kâinatın nasıl yaratıldığı sorusuna cevap vermeye çalışır.²⁹ Şâir, Hz. Muhammed'in doğumu öncesinde nurunun

26 Süleyman Çelebi, *Mevlid*, 50.

27 Süleyman Çelebi, *Mevlid*, 54.

28 15. “Biz günehkârânı mağfûr eyleye/Zenbimiz ‘afv-ile mestûr eyleye”, 160. “Hem bu ‘âşî Şâkir'i mağfûr kıl/
Zenbini ‘afvû ile mestûr kıl”.

29 Salâhî'nin regâibiyyesinde bu konuda birkaç beyti vardır: 27. “Kıldı âgâz-ı ta'ayyün ba'de z ân/Rûh ile mümtâz olup Fağr-ı cihân”, 28. “Anuñ için rûh-ı a'zam didiler/'Akl-ı evvel nûr-ı aqdem didiler”. Akkuş, “Edebiyatımızda Regâibiyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i”, 139. Yine

yaratılmasını söz konusu eder ve ruhunu kâinata önceler. Onun bedeninden evvel ruhunun nasıl yaratıldığı meselesine eğilir. Şâirin mısralarında kâinatın yaratılışı, tıpkı sudûr nazariyesinde olduğu gibi sürekli birbirini doğuran aşamalardır.

Şâir şunları dile getirir: Hak Teâlâ mahlûkatı yaratmayı irade ettiğinde, bu âleme feyz (sudûr) ettiğinde Hz. Muhammed'in nurundan dört kısım nur yaratmıştır. Böylelikle taayun-ı evvel denilen Hz. Muhammed'in nuru durumundan, taayyün-i sâni; yani mahlûkatın yaratılma evresine geçilir.³⁰ Âlem yaratılmaya başlandığında Hz. Hak; nûr-ı Muhammedîden ilkin kalemi, ikinci olarak levh-i mahfûzu, üçüncü olarak da arşı yaratmıştır. Dördüncü kısım yine dörde bölünmüş vaziyettedir. Birincisi hâmilân-ı arş, ikincisi kürsi, üçüncüsü meleklerdir. Dördüncü kısım yeniden dörde ayrılır. Birincisi gökler, ikincisi arz, üçüncüsü cennet ve cehennemdir. Dördüncüsü aynı şekilde dörde taksim olur. Birincisi müminin gözünün nuru olan edeptir. İkincisi kalbinin nuru olan marifettir. Üçüncüsü müminin dilinin nuru olan tevhitir. Dördüncüsü ise Hz. Muhammed'in ruhudur. Bu ruh diğer mahlûkat yaratılmadan üç yüz yirmi dört bin yıl önce yaratılmıştır.

Anlatım, şu şekilde şemalandırılabilir:

Arif Süleyman'ın regâibiyyesinde baştaki "Neş'e-i evvel" ve "Zuhûr-ı Evvel" isimli bölümlerinde, Hakikat-i Muhammediye ayna ve feyz gibi konular üzerinden 12 beyitte işlenmiştir. Arif Süleyman, *Regâibiyye* (Damad İbrahim Paşa, 411), 20a-b.

30 Konuk, *Fusûs'u'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/16-17.

“Tevşih-i Irak”ta Şâkir okuyucuya döner ve “Muhammed kimdür id-râk it” redifli gazeli söyler. Kişi ancak gönül aynasının pasını silince Hz. Muhammed’in kim olduğunu idrak edebilecektir.³¹ Zira bu düşüncede nur, aynadan aynaya intikal eder. Geri gidile gidile ilk yaratılan nura, nur-ı Muhammedîye ve onu yaratan nura varılır.³² Nurun asıl sahibi Allah’tır. Mevlânâ (ö. 572/1273) bu meyanda nurun nura aktarımını şöyle örneklemiştir: Birinci defter, 1948. beyit “*Bir kandil bir mumun ışığını alınca onu gören kesinlikle o mumu görür.*”³³ Mutasavvıfların nazarında Allah kâinatı sıfatlarına ayna olması için yaratmıştır.³⁴ Haddi zatında kâinat, Hz. Muhammed’in nurundan yaratıldığı için aynalık görevi aslen Hz. Muhammed’e aittir.³⁵ Burada: “*(Ey Muhammed)! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*” (Enbiyâ, 21/107) ayeti ile kudsi hadis olmakla meşhur; ama muteber hadis kaynaklarında bulunmayan:³⁶ “*Habibim sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.*” sözü arasında koşutluk kurulduğu anlaşılmaktadır. Buradan şuraya varabiliriz: Kıymetçe insanın varlığı kâinatın varlığından üstündür. Çünkü insanların en şerefli olması kâinatın anlamı kalmayacaktı; kâinat yaratılmayacaktı. Kâinatın büyük âlem, insanın küçük âlem olarak tanımlanması hâlinde küçük âlemin büyük âleme nazaran daha değerli bir mevkide olduğu söylenebilecektir. Mutasavvıflarca insan bir tohum gibi düşünülmüştür. Ağaç yerindeki kâinat insan tohumu ile husule gelmiş, ağacın en kıymetli meyvesi de yine o olmuştur.³⁷ Mevlânâ bu konuda dördüncü defterde şunu demektedir:

31 “-Ahmed- ‘Ben elle cilâlanmış aynayım. Türk ve Hindu, bende var olduklarını görürler’ dedi”. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, çev. Adnan Karaismailoğlu (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 113.

32 Osman Nuri Küçük, *Fusûs’ul-Hikem ve Mesnevî’de İnsân-ı Kâmil* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 188-190.

33 Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, 99.

34 Mehmet Vural, “Davud-ı Kayserî’de Tasavvuf Felsefesi Hakikat-i Muhammediye Nazariyesi Üzerine”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 3 (2015), 51; Küçük, *Fusûs’ul-hikem ve Mesnevî’de İnsân-ı Kâmil*, 79-85.

35 Mustafa Akman, “Hakikat-i Muhammediye Düşüncesi ve Bu Düşüncenin Referanslarını Aktaran İki Kaynak ve Müellifleri”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2011), 117-118.

36 Ali Yardım, *Mesnevî Hadisleri* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2008), 223-224. Hakikat-ı Muhammediyeyi açıklamak adına alıntılanan ayet ve hadislerin tahlili için bk. Mahmut Ay, “İşarî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediye Anlayışı”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2010), 77-120.

37 Ferzende İdiz, “Tasavvufta Hakikat-i Muhammediye Meselesi ve Mesnevî’den Örnekler”, *Ekev Akademi Dergisi* 18/59 (2014), 193. Muhyî’nin eserini çözümleyen İdris Kadioğlu şunları söylemektedir: “*Muhyî, bir ağaç tahayyül ederek evreni hayalindeki o ağaca benzetir. Ağacın çekirdeği Hak, Hakâyikü’l-hakâyik ve ‘Hakikat-i Muhammediye’yi; gövde, dal, budak ve yaprakları*

3765. beyit “Öyleyse suret olarak insan dünyanın parçasıdır; ama özellik itibariyle onu dünyanın aslı bil.”³⁸ Allah, Hz. Muhammed’i sıfatlarının aynası edinmiştir. Allah’ın esmasının sırrı bu şekilde onun üzerinde görünmüştür. Şâirin deyiimiyle onu tanıtmak ve anlamak bizim gibi kasır fikirli insanlara kalmaz. Zira onu vafeden Allah Teâlâdır.³⁹ O tek işaretle meleklerden kendine bir ordu kurar, gökte ayı ikiye böler. Sözleri hikmet kaynağı, parmakları kudret kevseridir.

Şâkir, Bahr-i Sâlis-i Irak’ta bir önceki mesnevî bölümünde en son yaratılan Hz. Muhammed’in ruhunu ve bedenini söz konusu eder. Onun ruhu iffetli, pak ve latiftir. Allah Teâlâ ruhunu bedeni gibi yapmış, âlemi o nur ile nurlandırmıştır. Yani Hz. Muhammed’in ruhu ile bedeni birbirine eş şekilde yaratılmıştır. Bu noktadan onun bedeni de -şâirin ifade siyle- ruhu gibi afif, pak ve latiftir, yorumuna varılabilir. Şâkir’in deyiimiyle Allah onun başını hidayet kaynağı kılmıştır. Boynu tevazudadır. Şaşmayan gözü hayâya, alnı yakınlığa delâlet eder. Ağzı sabrın tıpkısı, hoş hitabı dürüstlüğün aynasıdır. Ruhunu aşkta, kalbi takva içerisinde belirlemiştir. Midesi riyazette, dizleri ise Allah’tan korkuda, yani secdededir. Ayağı istikamettedir. Allah Teâlâ onu şefkat ve merhametiyle terbiye etmiştir. Allah Teâlâ onu herkesten seçkin kılmış, herkesin başına komutan seçmiş, başına yakîn tacını koymuştur. Allah kâinatla birlikte on iki bin perde yaratmış, hepsinden Hz. Peygamber’in ruhunu geçirmiş, o; her perdede başka başka tespihlerle Allah’ı zikretmiştir.

Tevşîh-i Bayâtî’de Hz. Muhammed peygamberlerin şahı, ruhların babası diye vafedilir. Hakikat-ı Muhammediyyede, ilk yaratılanın nur-ı Muhammedî olması ve bundan kâinatın yaratılması düşüncesi dolayısıyla Hz. Âdem bedenlerin babası iken Hz. Muhammed ruhların babası olarak görülür. Bu yüzden Hz. Muhammed ebu’l-ervâh diye anılır.⁴⁰ Bu husus da

“âlem”i; meyvesi ise “insan-ı kâmil”i temsil eder. Meyvenin içinde de yine Hakikat-i Muhammediyye gizlidir. Dolayısıyla âlemin özü ve neticesi, sebep ve müsebbebi Hz. Muhammed’in maddî ve manevî şahsiyetidir”. İdris Kadıoğlu, “Muhyî ve Hakikat-i Muhammediyye Kasideleri”, *Journal of Turkish Language and Literature* 2/1 (2016), 211.

38 Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, 564.

39 Burası da *Mevlid*’deki şu beyiti andırmaktadır: “199. O ki meddahı O’nun Allah olur/Var kıyas eyle ki O ne Şah olur” (Süleyman Çelebi, *Mevlid*, 80.). Yine benzer bir ifade Muhammediyye’de bulunmaktadır: “20. Çü meddâhi ola Allâhu a’zam/Kıyâs et kimdir ol sultan-ı a’lâ”. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, haz. Âmil Çelebioğlu (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 208.

40 Demirci, “Hakikat-i Muhammediye”, 15/180; Vural, “Davud-ı Kayseri’de Tasavvuf Felsefesi Hakikat-i Muhammediye Nazariyesi Üzerine”, 53.

Hakikat-i Muhammedî nazariyesini savunanlar tarafından “*Âdem çamurla su arasında iken ben vardım*” sözü ile desteklenmiştir.⁴¹ Şâirin deyimiyle Hz. Muhammed, müttakiler ordusunun komutanıdır. Ümmeti ise bu orduda isyancı bir mevkidedir. Şâkir, Hz. Muhammed’den ümmeti için şefaet ister. Ümmetinin beli asilik illetiyle iki büklümdür. Lütfederek onları sağaltmasını, ihsanından ümitsiz bırakmamasını talep eder.

Bahr-i Râbî Beyâtî’de, Allah Teâlâ’nın; Hz. Muhammed’in ruhunun tesbihini on iki bin perdede tamamlandıktan sonra; bir ağaç yarattığı, bunun isminin yakın olduğu zikredilir. İbn Arabî gibi bazı Hakikat-ı Muhammediye görüşünü savunan sûfiler buna benzer ağaç istiaresini kullanmışlardır.⁴² Hz. Muhammed’in ruhu o ağacın en tepesine konulmuştur. Onun ruhu orada da tespihine devam ederek kırk bin yıl durmuş, Hak Teâlâ karşısına bir ayna koyarak Hz. Muhammed’den kendisine bakmasını, kendi güzelliğini seyretmesini buyurmuştur. O, güzel suretini görünce şükür secdesine kapanmıştır. Hz. Allah bundan sonra nurdan bir kandil yaratmış, içine Hz. Muhammed’in ruhunu koymuştur. Bu da Hakikat-ı Muhammediye fikrinde “*Allah göklerin ve yerin nurudur. O’nun nuru içinde bir kandil bulunan bir oyma hücre misalidir. Kandil, bir sırça içindedir...*” (Nur, 24/35) ayetine dayandırılır. Hakikat-ı Muhammediye

41 Mahmut Ay, bu sözün Zerkeşi, Sehavî, İbn Teymiyye tarafından hadis olarak görülmediklerini söyler. Buna çok yakın bir hadisin Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel gibi muhaddislerin kitaplarına bulunduğu zikreder. Bu da: “*Adem ruh ile beden arasında iken ben peygamber idim*” manasındadır. Mahmut Ay söz konusu hadisi yorumlarken İbn Teymiyye’nin düşüncelerini paylaşır. Bu da ilm-i ezeliye her şeyin hazır bulunduğu. Ay, “İşarî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı”, 98. 42 İbn Arabî bu analogiyi “Gördün ya Allah hoş bir sözü, kökü sabit, dalı gökte güzel bir ağaca benzeterek nasıl temsil yaptı?” (İbrahim, 12/24) sözüne dayandırmıştır. Muhyiddin İbn Arabî, *Varlık Ağacı*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kıtasan Yayınları, 2008), 24. Bütün yaratılanlar “kun/ol” emri ile yaratıldığı düşünüldüğünden “kun” emri bir tohuma benzetilir. İbn Arabî, *Varlık Ağacı*, 25. İbn Arabî’nin temsilindeki ağacın üç dalı vardır. Bunlar düz, sağa ve sola doğru uzanmış şekildedir. Sağda olanlar sağ (cennet) ehli, solda olanlar sol (cehennem) ehli, dosdoğru olanda ise yakınlaştırılmış öndekiler bulunmaktadır. İbn Arabî, *Varlık Ağacı*, 29. İbn Arabî’nin nazarında “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Enbiya, 107) ayeti dolayısıyla bütün insanlığa merhamette bulunulmuştur: “*Sağ dalın ehli olanların payına, hidayet ruhaniyeti, Hz. Muhammed’e (s.a.v) tabi olma, Onun sünnetine ve şeriatına göre amel etme düştü. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “O Resule, O ümmi Nebiye uyanlar...” (Araf, 157) Önde olanların payına, Ona yakınlık, katında bulunma ve Onunla sohbet etme düştü. “Onlar, Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu kişilerle beraberdir.” (Nisa, 69) Hz. Muhammed’in (s.a.v) ruhaniyetinden, sol ehli olanların payına düşense, dünyada korunmaları, erken cezadan, azaptan emin olmalarıdır. “Sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. (Enfal, 33)”. İbn Arabî, *Varlık Ağacı*, 59. Ayrıca bk. Ay, “İşarî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı”, 99; İdiz, “Tasavvufta Hakikat-i Muhammediye Meselesi ve Mesnevî’den Örnekler”, 189.*

ve öncesinde tabiinden olan Ka'bu'l-Ahbâr (ö. 32/652), Saîd b. Cübeyr (ö. 95/713) ve Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767) gibileri de bu nurun Hz. Muhammed'in nuru olduğunu iddia ederler.⁴³ Kandilin yaratılması şiirde, insan ve cinlerin yaratılmasına hizmet etmesi yönüyle ele alınmıştır. Hz. Muhammed'in ruhu o vahdet denizi olan hâlde Esmâ-i Hüsnâ zikrine başlamış, ne zaman ki Rahman ismini dile getirmiş, o vakit kendi ismine nail olmuştur. Allah bundan sonra ona rahmetiyle nazar etmiş, o terlemiş, terin her bir katresinden bir peygamber ruhu yaratılmıştır. Kandilin altı ruhlar ile dolmuş, her biri hidayet denizi içerisinde var olmuştur. Hz. Allah, peygamberinin ruhuna hitapla etrafa bakmasını emretmiş, o; etrafa bakışlarını gezdirdiğinde her yer nurla dolmuştur. O güzel nuru gören enbiya: "*Nuruyla bizi bürüyen Rabb'imiz.*" demiştir. Hak Teâlâ bu sefer onlara hitapla: "Ey yüksek himmet sahipleri! O nur, Muhammed'in nurudur ki size görünerek sizi zevklendirdi; siz onu tasdik ve ululamaya memur ve mecbursunuz, her birinize peygamberlik ve cömertlik vereceğim." buyurmuştur. Onların hepsi onu tasdik etmiş, Allah da tasdiklerine şahit olmuştur.

Tevşîh-i Hicâz'da bu meclisin peygamberlik meclisi olduğu söylenerek Hz. Muhammed'in yaratılmasının kâinatın yaratılması sebebi olduğu, her başlangıcın ve sonucun ondan kaynaklandığı söylenmiştir. Zira -bir önceki bölümde zikredilen ağaç istiaresinden hareketle- Hakikat-ı Muhammediye'de o, kâinatın hem çekirdeği hem de meyvesi şeklinde anılmıştır.

Bahr-i Hâmîs Hicâz'da okuyucu ya da dinleyiciye seslenilerek yaratılış aşamaları tasvirine devam edilir. Allah bundan sonra Kakhâr ismini işletmiştir. Böylece usulden fûrua geçilmiş olunur. Allah'ın boyun eğdirici gücü ile peygamberin ruhu ter dökmüş, bundan geçmiş yaratılmıştır. Başının terinden melekler yaratılmıştır. Yüzünün terinden yıldızlar, sinesinden damlayanla sâlih, âlim ve şehitler yaratılmıştır. Sırtının terinden Beytü'l-mamur, Kâbe, Beyt-i Makdis ve Ravza-i Pâk (mutahhara) yaratılmıştır. Kaşlarından akan terden müminler, altından ise kâfirler ve müşrikler yaratılmıştır. Ayaklarından akanlardan arz ve cümle mahlûkat vücuda gelmiştir. Bu süreç bitince ruhlar Hz. Muhammed'in etrafında toplanmış, tespih ile onun ruhunu tavaf etmeye başlamışlardır. Ruhlar dört saf olmuştur. Bunlardan birinci sırada bulunanlar peygamberlerdir. İkinci safta evliya, üçüncüde müminler, dördüncü safta ise cehennem ehli vardır.

43 Ay, "İşâri Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediye Anlayışı", 82-83.

Tevşih-i Hüseyinî'de Hz. Peygamber'e yönelinerek âleme rahmet için geldiği, hidayet yolunda onun eteğine tutunmanın sağlam ipe sarılmak olduğu, ona uyanın cehenneme girmeyeceği söylenmektedir. Ayağının toprağı meleklerin gözüne sürme olmuştur. Onun gelişiyile zemin, kendini gökten yüce tutmuştur.

Bahr-i Sâdis Hüseyinî'de şâir; ruhun ve âlemin yaratılmasından bedenın yaratılmasına geçer. Önceden de bahis konusu ettiğimiz gibi diğer regâibiyyeler ağırlıklı olarak bundan sonraki kısmı işlemişlerdir. Allah Teâlâ bedenler âleminin nizam bulması için Hz. Muhammed'i yaratmayı irade ettiğinde Âdem'i su ve toprakla yoğurup ona en güzel sureti vermiş ve Hz. Muhammed'in nurunu Hz. Âdem'in alnına yerleştirmiştir. Havva Şit'e hamile olunca nur, Hz. Âdem'den Hz. Havvâ'ya geçmiş, Şit doğunca onun alnında karar tutmuştur. Şit'te o nuru gören Hz. Âdem onunla söyleşmiş, ondan bu nuru korumasını istemiştir. Böylece gele gele Nuh'a, İbrahim'e, İsmâil'e nur devretmiştir. Bu devir Şakir'in Regâibiyye'si ve Zeynî'nin mevlidinde şu şekilde geçmektedir:

Şâkir'in Regâibiyyesi	Zeynî Mevlidi
111. Aḥmed'ün nûrını ol Bârî Hudâ Âdem'ün alnında kıldı pür-şafâ	44. Halk idince Âdem'i Rabb-i kadîr Kıldı alnında o nûrî müstenîr
112. Çünkü Havvâ Şit'e oldı hâmile Nûr oldı Ḥazret-i Havvâ bile	45. 'İzzet ü ikbâl-i Âdem'dir o nûr İtdi 'Âdem'den nice rif'at zuhûr
113. Şit toğdı anda nûr itdi karar Cebhesinde oldı ol nûr âşikâr	46. Cebhe-i Havvâ'ya kıldı intikâl Geldi Havvâ'ya daḥî fazl u kemâl
114. Çünkü Âdem gördi nûruñ naklini Devşirüp ol demde başa 'aqlını	47. Şit'e geçdi şoñra nûr-ı Muştafâ Vechini gören didi rûkım fedâ
115. 'Ahd-i mişâk itdi oğlı ile ol Kim bu nûruñ hıfzını kılsun kabûl	48. Ḥazret-i İdris ü Nuh'a geçdi nûr İtdi anlardan da 'izzetler zuhûr
116. Tayyibin ü tayyibâta nakl ile Tâhirin ü tâhirâta nakl ile	49. Böyle böyle irdi İbrâhîm'e tâ Nûr-ı Aḥmed ser-te-ser virdi ziyâ
117. Tâ ki geldi Nuh'a İbrâhîm'e hem Vardı İsmâ'îl'e ol nûr-ı etemm	50. Nâzikâne göçdi andan da hemân Geldi İsmâ'îl'e oldı müstebân
118. Gezdi aşla bile erḥâmı o şâh Hıfz idüp nâ-pâkden Zâtuñ ilâh	51. İtdi bu tertible nûr-ı müstebân Kıldı 'Abdu'l-Ḥayy mişl-i âfitâb
	52. İtdi tâhirden ḥulâşa tâhire Çıkdı bu nûr-ı muḳaddes zâhire ⁴⁴

Peygamberlerin alnında beliren nur Abdulmuttalib'den Abdullah'a geçmiş, Abdullah buluş yaşına varınca alnında o nur belirmiştir. Akabinde Abdullah, Âmine ile evlenmiştir. Recep ayının perşembe gecesı Abdullah bir deveye binmiş, onu zapt edememiş, dehşete kapılmaktan hararete duçar olmuş, hiç ümit kalmadığından ağlamaya başlamış. Büyük bir dağ varmış. Deve orada durmuş. Dağın eteğinde mücevherle kaplı bir kâse,

44 Köksal, *Mevlid-nâme*, 681-682. Aynı kurguyla işlenen mevlidlere örnek olarak bk. Köksal, *Mevlid-nâme*, 402, 541, 704.

içinde de süt görmüş. Abdullah sütün hepsini kana kana içmiş, harareti dinmiş ve evine dönmüş. Görüldüğü üzere *Vesiletü'n-necât*'ta Âmine'nin doğum esnasında bir meleğin ona sunduğu su ile doğumun kolay gerçekleşmesi gibi bir hayal burada işlenmiştir.⁴⁵

Şâkir'in Regâibiyyesi	<i>Vesiletü'n-necât</i>
131. Bir büyük kâse тұrur cevherden ol İçi tölü süd ki cân ister vuşul	225. Amine dedi ki vakt oldu tamam Ki vücuda gele O Hak vehbeti
132. Ol maħalde тұrdı ol serkeş deve Cümlesin içdüm anun seve seve	226. Susadım su diledim içmekliğe Verdiler bir şişe dolu şerbeti
133. Zâ'il oldı ol ħarâretle 'ateş Kendi ħâlümnden o ħâl-i keş-me-keş	227. Kardan ak idi ve hem soğuk idi Daha şirindi şekerden lezzeti (s. 84-86.)

Aynı mesele, Kadı Darîr'in *Sîretü'n-nebî*'sinde benzer, nesir şekliyle mevcuttur. Benzer içerikler karşılıklı olarak şöyle gösterilebilir:

Şâkir'in Regâibiyyesi	<i>Sîretü'n-nebî (Tercümetü'd-Darîr)</i>
125. Dir ki 'Abdu'llâh o Zât-ı pāk-ı pāk İztırâb el virdi güyâ kim helâk	"Andan ol gün 'Abdullâh taşra 'Arafât tağın- dan yaña seyr kulu kuş avlamağa yürümüş-idi, çün 'Arafât tağından aşığa indi, tağ etegin- de, bir taş dibinde bir bınar çıktı, 'Abdullâh ileyinde zülâl bigi ahdı. 'Abdullâh ta'accüb ide atdan aşığa indi kim ol şudan içe-y-idi. Ĥâtıfden bir ün geldi kim yâ 'Abdullâh tiz ol bınar şuyından içgil, daħi tonuñ çıħarkıl, ğusl eylegil diyü âvâz işitti. 'Abdullâh ol bınar şuyından içdi, gördi kim bu dünyâ şu- larından degül, kardan şovuk, şekerden şirîn idi. Andan şonra 'Abdullâh tonım çıkardı, ğusl eyledi, yundi, çün şudan çıktı, tonım geydi, yine ol buñar belürsüz oldı. 'Abdullâh kulağına bir ün daħi geldi kim yâ 'Abdul- lâh tiz evüñe yitişgil, ol emânet kim senüñ birle vardur, anı Âmine ħatuna tapşırıl, bu gice ħaml gicesidür diyü, 'Abdullâh'a ħaber virdiler". ⁴⁶
126. Bir hecine geşt için oldum süvâr Gönlüme bula ħavâlide karâr	
127. Nâgehân ol nâka şiddet eyledi Zabta kâdir olmadum gör n'eyledi	
128. Berr ü yabânı tıptup gitti hemân Nâ-ümid oldum ħayâtumdan o ân	
129. Bir ħarâret geldi dehşetden baña Hiç ümid kalmadı kıldum bükâ	
130. Çeşmüme düş oldı bir küh-ı 'azîm Dâmeninde bir beyâz seng-i cesîm	
131. Bir büyük kâse тұrur cevherden ol İçi tölü süd ki cân ister vuşul	
132. Ol maħalde тұrdı ol serkeş deve Cümlesin içdüm anun seve seve	
133. Zâ'il oldı ol ħarâretle 'ateş Kendi ħâlümnden o ħâl-i keş-me-keş	
134. Geldi 'Abdu'llâh o şeb ħânesine Kim yaķın ola resül ânesine	
135. Naķl olundu mâh-ı mes'üd-ı Receb Ĥâşılı ilk cum'ası idi o şeb	
136. Oldı ol dürr-i yetîme ħâmîle Raĥmet-i 'âmmü cihâna şâmîle	

45 Süleyman Çelebi, *Mevlid*, 84.

46 Mustafa Erkan, *Sîretü'n-Nebî (Tercümetü'z-Zarîr)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986), 170-171.

O gün Abdullah ile Âmine halvet olmuşlar, o gece Hz. Muhammed rahm-ı mâdere düşmüş. Göklerde bununla birlikte bir avaz işitilmiş ki Hz. Muhammed âleme gelecek. Kiliseler yıkılmış, nice putlar kırılmış. Âmine hatun, receb ayında hamile olduğunda şunu demiş: “*Evimde bir güzel kişi belirdi. Göğsüne elini koyarak, sevinçle karnıma işaret ederek es-selam dedi.*” Âmine ona kim olduğunu sorunca o kişi, Âdem’im demiş ve karnındakinin insanların en hayırlısı olduğunu söylemiş ve Âmine’den şükretmesini istemiş. Her ay bir peygamberin ruhu onu ziyarete gelmiş. Şit, İdris, Nuh, Hûd, İbrahim, İsmail, Musa ve İsa teker teker evi teşrif etmiş ve hâl hatır sormuşlar. Rebiül-evvel’de ise Hz. Muhammed dünyayı teşrif etmiştir. Buna benzer bir ziyaret *Vesîletü’n-necât*’ta Hz. Muhammed’in doğumuna yakın gerçekleşir. Yalnız burada peygamberler yerine melekler bulunmaktadır.

Şakir’in Regâibiyyesi	Vesîletü’n-necât
139. Âmine aydur Receb’de hâmile Olduğumda o şafâ-fercâm-ile	211. Çünkü bu işler bana oldu yakın Ben evimde otururken yalnızın
140. Bir güzel Zât itdi hânemde zühür Gögsüme koydı elin kıldı sürür	212. Yarılıp divar çıktı nagihan Üç bile huri bana oldu ayan
141. Didi batnuma işaret iderek Es-selâm ile beşâret iderek	213. Çevre yanıma gelip oturdular Mustafa’yı birbirine muştular
142. Ben didüm yâ Zât kimsin ey kerîm Âdem’em ben didi yâ lutf-i ‘azîm	214. Erdi huriler bölük bölük bugur Yüzleri nurundan evim doldu nur
143. Müjde bu batnındaki hayrû’l-beşer Fâhr-i ‘âlemdür ki senden toğısar	215. Dediler oğlun gibi hiçbir oğul Yaratılalı cihan gelmiş değil
144. Nâ’il olduñ şükir kııl bu devlete Lâyık olduñ hâmd kııl bu ‘izzete	216. Kimse görmeye bunun gibi ayal Şöyle gökçek etmiş O’nu Zü’l-Celal
	217. Zi beşâret zi inayet zi ata Dola kalbin lutfile gide hata ⁴⁷

Son bölüm “Münâcât İsfahân”da ise şâir, Allah’a yakararak Hz. Peygamber’in nuru ve O’nun müminin kalbinde durması gibi hususları söz konusu ederek bu yolda kendisini metin ve kötü nefisten emin kılmasını dua ve niyaz eder. Seni görmekten bizi ümitsiz eyleme, bizi gül bahçenin mahzunu eyleme diye yakarır. Şâkir Allah’ın kendisini affetmesini dilemekte ve salât ve selamla metni nihayetlendirmektedir.

47 Süleyman Çelebi, *Mevlid*, 82-84.

1.4. Eserin Nüshaları

1- Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 7980

8 yapağa 13 satıra nesih hat ile istinsah edilmiştir. 195x128 ve 140x80 mm boyutlarındadır. Eserin zahriyesinde “Mevlûdu’n-nebî ‘aleyhi’s-selâm”, “mü’ellifi Şükr”, “muharriri Tal’at” kayıtları vardır. Başlıklar sürh mürekkeple istinsah edilmiştir. Cildi ve yaprakları tamir görmüştür. “S” remzi ile tenkitli metinde gösterilmiştir.

Baş:

Bahr-i vahdet âşinâ gelsün beri

Derd-i ‘aşka mübtelâ gelsün beri

Sonu:

Hak resûline salât-ile selâm

Cümle ashâbına dahı bi’t-tamâm

2- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 6635

Serlevhası ve bölüm başlıkları tezhiplidir. Cetvelleri yaldızlıdır. Hâtime sayfasına halkarî tezhip yapılmıştır. 225x111 mm ölçülerindedir. 7 varağa nesih hatla istinsah edilmiştir. Meşin cilt içerisinde 15 satıra yazılmıştır. Zahriyesinde kurşun kalemle “te’lîf 1254” tarihi bulunmaktadır. “Ferîd” isminde birisi tarafından yazıldığı eserin sonuna eklenen beyitle belirtilmiştir. Tenkitli metinde “İ” remiziyle gösterilmiştir.

Baş:

İbtidâdan söyle Allâh adını

İntihâda seyr kıl imdâdını

Sonu:

Gerçi manzûr-ı şehe şâyân degil

İmtisâl-i emrine oldum mürîd

Sonuç

Regâibiyeler, Hz. Muhammed’in ana rahmine düştüğü gece olduğu farz edilen Regâib gecesini konu alır. Edebiyatımızda oldukça az rastlanan bir türdür. İlk Türkçe regâibiye yazarı Salâhî-i Uşşâkî’dir. Bununla birlikte Salâhî’nin öncesinde Farsça ve Arapça regâibiye örnekleri mevcuttur. Ayrıca divanlarda ve mevlid metinlerinde Regâib gecesi konu olarak işlenmiştir. Salâhî’nin –Mi’râciyye gibi- Regâib geceleri camilerde okunmak üzere eserini yazdığı *Matla’u’l-fecr*’in girişinde geçmektedir.

Salâhî'nin amacı regâib gecesine dair müstakil bir metin ortaya koymak iken eserinin yaklaşık yarısı Miraç hâdisesi hakkındadır. Bu, eserin amacını tam olarak gerçekleştirmediğinin göstergesidir. Ondan sonra Farsça bir regâibiyye kaleme alan Arif Süleyman'ın eserinde de benzer bir nokta göze çarpmaktadır. Eser regâibiyye olarak adlandırılmakla birlikte metinde sadece yedi beyitlik bir kısımda Regâib gecesinden bahsedilmektedir. Bu eserde de mevlid ile birlikte Miraç hâdisesi önemli bir yer tutmaktadır. Yanı sıra yazarların Hz. Muhammed'in Miraç hâdisesini öne çıkarmalarındaki maksadın, Hz. Muhammed'in seçkinliğine vurgu yapma isteği olduğu kanaatini taşımaktayız. Mehmed Fevzî'nin eseri ise Hz. Muhammed'in babası Abdullah'ın cephesinden olaya yaklaşım konuya daha fazla odaklanmış görünmektedir. Bunlar dışındaki metinler kısa manzumelerdir. Mesnevî metni olarak yazılan metinlerde genelde mevlidlerin ve mi'râciyyelerin kurgusu esas alınmış ve mevzu başlı başına bir tür olarak işlenememiştir.

Çalışmamızda ele aldığımız Şâkir'in regâibiyyesi ağırlıklı olarak mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Eser tevşih ve metin şeklinde bölünerek kaleme alınmıştır. Şâir, gazel nazım şekliyle söylediği tevşihleri aralara yerleştirerek mesnevîde işlediği konunun ağırlığını hafifletip tekdüzeliği gidermek, makam geçkileri yapmak, eserini süslemek maksadını gütmektedir. Bölümler ve tevşihler makam isimleri ile zikredilmiştir. Eser bu bakımdan Türk din musikisindeki uzun eserler olan mevlid ve mi'râciyye türleriyle uyumaktadır.

Şâkir; eserinde Arapça ve Farsça kelimelere, eklere ve tamlamalara yer vermiştir. Onun Türkçede bilinen sözcükler yerine bilinmeyenleri tercih etmesi Türkçe hassasiyetinin az olduğu gibi bir sonucu doğurmaktadır. Bununla birlikte anlattığı hususların tasavvufî ve felsefî mevzular olması ister istemez Arapça ve Farsça terimleri kullanmasını da zaruri kılmaktadır. Dolayısıyla eserin Osmanlı Türkçesinin Arapça ve Farsça kelime kadrosuna açık olmasının sebeplerinden birisi de budur. Bir başka ihtimal de şâirin, eserin kelime hazinesini geniş tutmak istemesi olabilir. Şâkir'in söz sanatlarından ustaca yararlandığı söylenebilir. Tevşih başlıklı kısımlarda daha sanatlı bir söyleyişin hâkim olduğu, mesnevî şekliyle yazılmış ana metinde ise tahkiyeli bir üslubun izlendiği görülmektedir.

Şâkir'in diğer regâibiyye şâirlerine nazaran başlı başına bir regâibiyye kaleme aldığı metinden yola çıkılarak iddia edilebilir. Şâkir, Hz. Peygamber'in

ana rahmine düşme ânını merkeze almış, Hz. Muhammed'in hem ruhunun hem bedeninin yaratılmasını konu olarak işlemiştir. İlk nurunun ve ruhunun yaratılması akabinde bütün kâinatın yaratılması sudûr nazariyesine benzer bir şekilde anlatılmıştır. Burada Hakikat-ı Muhammediye görüşünden hareket edilmiş; Hz. Muhammed'in nurunun yaratılması, nurundan kâinatın açıla açıla husule gelmesi tahkiye edilmiştir. Bu bölümde âlem tabakaları, Hz. Peygamber'in ruhu, peygamberlerin ruhu ve diğer varlıkların yaratım süreci işlenmiştir. Ruhun yaratımı bölümü, bedeninin yaratılma bölümüne nazaran daha uzundur. Diğer regâibiyelerden Salâhî'nin regâibiyesinde Hakikat-ı Muhammediye görüşünden mülhem beyitler söylenmekle ve Arif Süleyman'ın iki bölümde şarap sembolü üzerinden anlatımlar bulunmakla birlikte elimizdeki hiçbir regâibiyede, Hz. Muhammed'in ruhunun; hangi aşamalardan geçerek yaratıldığı bu kadar ayrıntılı işlenmemiştir. Bedenin yaratıldığı ikinci bölümde ise Hz. Muhammed'in ebeveyninin tanışması ile Hz. Peygamber'in ana rahmine düşmesi ve dünyayı teşrif etmesi anlatılmıştır. Metinde özellikle ikinci yarıda mevlid kitaplarının etkisi görülmektedir. Temalar bazen olduğu gibi tekrar etmiş bazen benzeri şekilde işlenmiştir. Bu husus örnekleriyle birlikte inceleme bölümümüzde gösterilmiştir. Ayrıca metin içerisinde tekrar eden "salat-selam" ve başlangıçtaki besmele kısmının "*Vesîletu'n-necât*"la koşutluklar barındırdığı tespit edilmiştir.

Şâkir'in regâibiyesi; sırf Hz. Peygamber'in yaratılma hâdisesini ele alması, Hakikat-ı Muhammediye görüşüne ayrıntılı yer vermesi ve tevşihlerle hikâyenin tekdüzeliğini gidermesi yönünden diğer regâibiyeye metinlerinden ayrılmakta ve kendine has bir metin çehresi arz etmektedir. Eserin belirli makam geçkileri ve tevşihlerle birlikte okunmuş olması da söz konusu tür için ehemmiyeti haiz bir husustur.

MetinReġā'ibiyye⁴⁸Tevşih-i Baħr-i Evvel der-Maķām-ı Rāst⁴⁹

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

- 1 Baħr-i vaħdet-āşinā gelsün beri
Derd-i 'aşķa mübtelā gelsün beri
- 2 Kimdür ol şāh-ı serir-i ıstıfā
Vāķıfān-ı Muştafā gelsün beri
- 3 İsteyen nūr-ı cemālinden ziyā
Var ise bir cān fedā gelsün beri
- 4 Kim zuhūr-ı nūr-ı şāh-ı 'ālemi
Fehm idenler Şākırā gelsün beri

Baħr-i Evvel Der-maķām-ı Rāst⁵⁰Bi'smi'llāhi'r-Raħmāni'r-Raħīm⁵¹

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

- 5 İbtidādan söyle Allāh adını
İntihāda seyr kıl imdādını
- 6 Allāh adı derdlere dermāndur
Allāh adı cānlara cānāndur
- 7 Allāh admsız şürü' olan işi
Ebter olur başa çıķmaz bir kişi⁵²
- 8 Şevķ-ile Allāh di ey mü'min hemān
'Aşķ-ile Allāh di her ān u zemān
- 9 Tā ide sende tecellisi zuhūr
Bāb-ı ķalbe yüz tuta nice sürür
- 10 Hāne-i ķalbün ebed pür-nūr olur
Māsivā-yı Haķ gönülden dūr olur
- 11 Açılr Haķ'dan yaña bir revzene
Dāhil olur dār-ı hulud-ı me'mene

48 Reġā'ibiyye: -İ. S 1b; İ 6a.

49 Tevşih-i Baħr-i Evvel Der-Maķām-ı Rāst: Tevşih-i Evvel

50 Baħr-i Evvel Der-Maķām-ı Rāst: -İ. S 1b; İ 1b.

51 Bi'smi'llāhi'r-Raħmāni'r-Raħīm: -S

52 Beyit S'de yok.

- 12 Hâşılı nūr-ı siyâhı keşf ider
Sâlik-i rāh-ı Hudā olur gider
- 13 Gūş kıl pendümi Allāh di müdām
Hâk Te'ālā eyleye ihsân-ı tām
- 14 Raḥmeti deryāsına ğark eyleye
Nūr-ı zulmet perdesin ğark eyleye
- 15 Biz günehkārāni maġfūr eyleye
Zebimüz 'afv-ile mestūr eyleye
- 16 Bu du'āda Şâkir'i yād eyleyen
Ola rıdvân-ı Hudā'da mü'temen

Tevşih-i Çârgâh⁵³

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

- 17 Yâ şefi'-i rüz-ı maşşerü'l-emân
Tih-i 'işyân içre qaldum nâ-tüvân
- 18 Hâk katında rütbe-i zâtuñ için
Nūr-ı luţfuñ riştesinden vir nişân
- 19 Kim ki derd-i 'aşkına olsa düçâr
Vâşıl-ı dergâh-ı Hâk'dur bî-gümân
- 20 Eyle Allāh 'aşkına bu Şâkir'üñ
Defter-i 'işyânını Hâk'dan nihân

Baḥr-i Sâni Çârgâh⁵⁴

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

- 21 Ey kılan sırr-ı nübüvvetden su'âl
Söyleyem bu mebhâse bir nev-maḳâl
- 22 Maşşıb-ı şâh-ı nübüvvetden ḥaber
İster-isen mâyesinden bir eşer
- 23 Cümle maḥlûḳâtdan evvel tâbdâr
Oldı bir nūr-ı şeref-baḥş âşikâr
- 24 İşte budur nūr-ı faḥrû'l-mürselin⁵⁵
Turur idi ḥayşu mā şâ'e'l-metîn

53 Tevşih-i Çârgâh: Tevşih-i Sâni İ. S 2a; İ 6b.

54 Baḥr-i Sâni Çârgâh: Âġâz-ı Süḥan. S 2b; İ 2a.

55 Bu beyit S'deki sıralamaya göre bir önceki beyitte bulunmaktadır.

- 25 Çün irāde kıldı maḥlūkātı Hāḳ
Feyz ide bu ‘āleme Rabbü’l-felaḳ
- 26 Hāḳ idüp bu⁵⁶ nürdan dört kıt‘a⁵⁷ nür
Eyledi bu neş‘enüñ feyzi⁵⁸ zuhūr
- 27 Birisi anuñ qalemdür ber-güzİN
Biri levḩ ü biri ‘arş oldı berİN
- 28 Oldı dördinci kısmıda dört kısm
Hāmīlān-ı ‘arş evvelkiye isim
- 29 Biri kürsİdür o nūruñ müstebān
Birisi sā’ir melā’ik bİ-gümān
- 30 Kısm-ı rābİ‘ yine dört kısm oldı heb
Birisi gökler anuñ⁵⁹şorma sebeb
- 31 Biri arz u biri nār u cenneti
Hāḳ idüp kıldı Hūdā çok rahmeti
- 32 Yine dördinci olup dört baḥşı⁶⁰ heb
Biri nūr-ı çeşm-i mü’min kııl edeb
- 33 Biri nūr-ı ḳalb-i mü’min kim aña
Ma’rifet nām oldı ey şāḥib-vefā
- 34 Birisi nūr-ı lisān-ı mü’minİN
Bundadur tevḩİd bil ḥāḳḳa’l-yaḳİN
- 35 Oldı dördincisi rūḩ-ı⁶¹ Aḥmedİ
Geldi envāra şafā-yı sermedİ
- 36 Oldı üç yüz yirmi dört biñ yıl tamām
Cümle maḥlūkātıdan aḳdem ey hümām
- 37 Saña Allāḩ kıldı zātıyla şalāt
Eş-şalāt ey faḩr-i ‘ālem eş-şalāt

56 bu: -S

57 kıt‘a: -S

58 feyzi: feyz S

59 gökler anuñ: anuñ göñül S

60 baḥşı: baḥş S

61 rūḩ-ı: nūr-ı S

Tevşih-i 'Irak⁶²

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]

- 38 Göñül âyinesin sil baş Muhammed kimdür idrâk it
Anı mir'ât idindi Hâk Muhammed kimdür idrâk it
- 39 Ne mümkün vaşfını bilmek kuşur-ı 'aql ile bizler
Hudâ vaşşâfidur muṭlaḡ Muhammed kimdür idrâk it
- 40 İder cüz'î işâretle o sulṭân-ı melâ'ik cünd
Felekde mâhı iki şaḡ Muhammed kimdür idrâk it
- 41 Lisânı menbâ'-ı hikmet benâni kevşer-i ḡudret
Muḡabbet zâtına elyaḡ Muhammed kimdür idrâk it

Baḡr-i Sâliş 'Irâḡ⁶³

- 42 Diñle imdi şimdi⁶⁴ ol rûḡ-ı şerif
Ol 'afif u⁶⁵ ol nazîf u⁶⁶ ol laṭîf
- 43 Hâk Te'âlâ zâtına ta'zîm için
Ol mübârek rûḡına tekrîm için
- 44 Rûḡını cismi gibi taşvîr idüp
'Âlemi anuñ ile tenvîr idüp
- 45 Re'sini 'ayn-ı hidâyet kıldı Hâk
Gerden-i pâkı tevâzu'da eraḡḡ
- 46 Çeşm-i mâ-zâḡ'⁶⁷ hayâdan kıl ḡabûl
Cebhesi 'ayn-ı yaḡîn ni'me'r-resûl
- 47 'Ayn-ı şabr oldı dehân-ı şâh-ı dîn
'Ayn-ı şıdḡ oldı lisân-ı nâzenîn
- 48 Ruḡları oldı maḡabbetden⁶⁸ nişân
Ḳalbi ḡaḡḡâ ki vera'da müstebân
- 49 Baṭnı zühd ü⁶⁹ dizleri ḡavf-ı Hudâ
Pây-ı pâkı istiḡâmet âşinâ

62 Tevşih-i 'Irak: Tevşih-i Sâliş İ. S 3a; İ 6b.

63 Baḡr-i Sâliş 'Irâḡ: Mebhâş-i Rûḡ-ı Aḡmedî. S3b; İ 2b.

64 şimdi: Muḡammed'i

65 u: -S

66 u: -S

67 Necm suresi 17. âyetten kısmî iktibas: Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.

68 maḡabbetden: maḡabbetde S

69 Baṭnı zühd ü: Baṭn-ı zühdî S

- 50 Eyledi Hâk şefkât ile terbiye
Rûh-ı pākın rahmet ile terbiye
- 51 Cümleden mümtâz idüp Allâh anı
Cümleden ser-bâz idüp Allâh anı
- 52 Başına koydı anuñ tâc-ı yaqîn
Hem ridâsıdur hüdâ ey kâmbîn
- 53 Halk idüp Allâh on iki [biñ] hicâb
Her birinden gecdi rûh-ı müsteţâb
- 54 Her birinde nice biñ tesbîh var
Söylenürse bu maħalde söz uzar
- 55 Her birinde dürlü dürlü zikri var
Her hicâbuñ nev‘-i âher fikri var
- 56 Saña Allâh kıldı Zâtıyla şalât
Eş-şalât ey fahr-i ‘âlem eş-şalât

Tevşîh-i Beyâtî⁷⁰

[Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün]

- 57 Ey ebu’l-ervâh-ı şâh-ı enbiyâ
Vey sipehsâlâr-ı cünd-i etkiyâ
- 58 Ümmet-i ‘âşîlerüñ cem‘ oldılar
Kıl şefâ‘ât bizlere yâ Muştafâ
- 59 Derd-i ‘işyân qaddimüz kıldı dü-tâ
Merhem-i luţfunla eyle bir devâ⁷¹
- 60 Eyleme me’yûs-ı ihsânuñ bizi
Muştafâsın murtażâsın müctebâ

Baħr-i Râbi‘ Beyâtî⁷²

- 61 Çünkü tesbîhâtı tekmiñ eyledi
Râvîler bu gûne tescil eyledi
- 62 Bir şecer halk eyledi ol Zü’l-celâl
Nâmına dirler yaqîn kıl imtişâl
- 63 Eyledi rûh-ı Muħammed Muştafâ
Ol dıraħt-ı muntehâya i‘tilâ

70 Tevşîh-i Beyâtî: Tevşîh-i Râbi‘. S 4a; İ 6b.

71 luţfun ile eyle devâ: luţfunla eyle bir devâ S

72 Baħr-i Râbi‘ Beyâtî: Beyân-ı İzhâr-ı Ervâh-ı Enbiyâ. S 4a; İ 3a.

- 64 Dürlü tesbîhâtıla anda dañi
 7urdu kırık biñ yıl o yirde ol sañi
- 65 7oydu bir mir'atı karşıısına Ha7
 Ey habîbüm hüsni taşvîrüne ba7
- 66 7ünkü gördi ahsen-i şüretde ol
 Secde-i şükr eyledi ol-dem resül
- 67 7ıldı bundan şöñra ol Rabb-i Cemil
 Nürdan zencir ile bir 7andil
- 68 7oydu rüh-ı Muştafa'yı içine
 Mebde' ola tā ki ol ins ü cinne
- 69 Baştadı esmā-i hüsna zikrine
 Bañr-i vañdetde o esmā zikrine
- 70 Şuğlı çünkim⁷³ geldi Rañmān ismine
 Mazhariyyet düşdi ol ān ismine
- 71 Rañmetiyle çün nazar kıldı İlāh
 Bu hayādan dirildi ol pādışāh
- 72 Oldı her bir 7atresinden bir nebī
 Enbiyā ervāñı oldı her deri
- 73 Oldı 7andil altı ervāñ ile pür
 Her biri bañr-i hidāyet içredür
- 74 Rüh-ı Fañr-i 'Āleme oldı ħiṭāb
 7ıl nazar etrāfa ey 'ālī-cenāb
- 75 Hañbema fermān nazar kıldı o māh
 7ıldı envār-ı nazarla cāygāh
- 76 Enbiyā görüp didi⁷⁴ nūr-ı behi
 Rabbenā men ġaşşenā bi-nūrihi⁷⁵
- 77 Ha7 Te'ālā'dan ħiṭāb oldı o dem
 Gūş idüñ ey zümre-i 'ālī-himem
- 78 Ol habîbüm nūridur zāhir olan
 Sizi ġaşy iden bu dem bāhir olan
- 79 Siz anı taşdı7 ile me'mürsuz
 Zātını tevķir ile mecbürsuz

73 çünkim: çünkü S

74 görüp didi: didi görüp S

75 "Nuruyla bizi bürüyen Rabbimiz."

- 80 Her biriñüze nübüvvet virirem
Her biriñüze fütüvvet virirem
- 81 Cümlesi birden idüp taşdıķ-i tām
Şāhid oldu anlara Rabbü'l-enām
- 82 Saña Allāh kıldı zātıyla şalāt
Eş-şalāt ey faħr-i 'ālem eş-şalāt

Tevşih-i Hicāz⁷⁶[Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün]⁷⁷

- 83 Bu meclis meclis-i şāh-ı risāletdür
Buna cem' olan ihvān-ı sa'adetdür
- 84 Zuhūri kā'inātuñ⁷⁸ illetidür
O mebd'e' muntehā-yı her nihāyetdür
- 85 Yolında⁷⁹ cān u başı terk idenler
Re'is-i bezm-i erbāb-ı şahādetdür
- 86 Hemān tüt dāmen-i ihsānın ey Şākir
Seni redd eylemez kān-ı ināyetdür⁸⁰

Baħr-i Hāmīs Hicāz⁸¹

- 87 Diñle imdi ey resülün 'aşıkı
Rāh-ı 'aşkuñ cān u dille şadıķı
- 88 Soñra Qāhhār ismine kıldı şürü'
Zāhir oldu bu uşılden⁸² çok fūrü'
- 89 Sařvet-i Haķ'dan yine dökdi 'araķ
Haķ olındı ol 'araķdan mā-sebaķ
- 90 Ol mübārek başınuñ ya'nı deri
Oldı ervāh-ı melā'ik serserī
- 91 Vech-i pākinden zuhūr iden 'araķ
Oldı encümle kevākib bā-nesaķ

76 Tevşih-i Hicāz: Tevşih-i Hāmīs İ. S 5a; İ 7a.

77 Bu gazelin bazı mısralarında fazla hece olup 3 mefā'ilün ölçüsü kullanılmıştır.

78 zuhūri kā'inātuñ: zuhūr-ı kā'inātuñ S

79 Yolında: Yolına S

80 Beyit S'de tevşihin 2. beyti olarak geçmektedir.

81 Baħr-i Hāmīs Hicāz: Beyān-ı Zuhūr-ı Sā'irü'l-Eşyā İ. S 5b; İ 3b.

82 uşılden: asıldan İ

- 92 Şadı derinden ‘ulemâ şâlihün
Hem şehîdân oldu ruhları bütün
- 93 Arkasından beyt-i ma‘mûr Ka‘be hem
Beyt-i Mağdis ravzâ-i pâk u etemm
- 94 Kaşlarından mü‘minin ü mü‘minât
Esfelinden kâfirin ü müşrikât
- 95 Pâlarından bu zemîn itdi zühûr
Cümle maḥlûkât-ı sâ‘ir bî-kuşûr
- 96 Bu sebebdendür ebu‘l-ervâḥ olur
Nitekim Âdem ebu‘l-eşbâḥ olur
- 97 Cümleten ervâḥ-ı rûḥ-ı Ahmed’i
Heb ihâta kıldılar ol emcedi
- 98 Cümlesi tesbîḥ ile idüp tavâf
Rûḥ-ı Ahmed oldu ol demde muṭâf
- 99 Bunda söz çokdur disem taṭvîl olur
‘Ârifân bir nebzeden râhı bulur
- 100 Dört şaf oldu cümle ervâḥ ol zemân
Şaff-ı evvel enbiyâ oldu hemân
- 101 Şaff-ı şânî evliyâ-i râsiḥün
Şaff-ı şâliḥ mü‘minât u⁸³mü‘minün
- 102 Şaff-ı râbi‘ kâfirin-i bî-edeb
Kaḍr-i mâ şâ⁸⁴ tûrdı ervâḥ anda heb
- 103 Saña Allâh kıldı zâtıyla şalât
Eş-şalât ey mazhar-ı zât eş-şalât

Tevşîḥ-i Hüseyinî⁸⁵

[Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün]

- 104 ‘Âlemîne raḥmet için geldüñ ey sulṭân-ı dîn
Şâh-râh-ı ihtidâya⁸⁶ dâmenüñ ḥablü‘l-metîn
- 105 Sen o sulṭân-ı risâletsin saña maḥsûb olan
Şübhesüz elbet olur ehvâl-ı düzaḥdan emîn

83 u: -S

84 mâ şâ: mâ S

85 Tevşîḥ-i Hüseyinî: Tevşîḥ-i Sâdis İ. S 6a; İ 7a.

86 ihtidâyâ: iḥtidâyâ S

- 106 Hāk-i pāyūñ ḳudsiyānuñ dīdesinde kuḳl olur⁸⁷
İftihār eyler semāvāta vücūduñla zemīn
- 107 Haylī demdür mübtelā-yı derd-i işyāndur meded
Şākīr'i eyle şefā'at şerbetiyle kām-bīn

Baḫr-i Sādis Hüseynī⁸⁸

- 108 Çün irāde ḳıldı ol Ḫayy u Ḫadīr
Kim vücūda gele ol bedr-i münīr
- 109 'Ālem-i ecsām bula hoş nīzām
Kim vücūda gele ol ḫayrū'l-enām
- 110 Mā'[u] ḫinden ādemi taḫmīr idüp
Aḫsen-i şūret ile taşvīr idüp
- 111 Aḫmed'ūñ nūrını ol Bārī Ḫudā
Ādem'ūñ alnında ḳıldı pūr-żiyā
- 112 Çünki Ḫavvā Şīt'e oldı ḫāmīle
Nūr oldı Ḫāzret-i Ḫavvā bile⁸⁹
- 113 Şīt toḡdı anda nūr itdi ḳarār
Cebhesinde oldı ol nūr āşīkār
- 114 Çünki Ādem gördi nūruñ naḳlını
Devşirüp ol demde başa 'aḳlını
- 115 'Ahd-i mişāḳ itdi oḡlı ile ol⁹⁰
Kim bu nūruñ ḫıfzını ḳılsun ḳabūl⁹¹
- 116 Ṭayyibīn ü ṭayyibāta naḳl ile
Ṭāhirīn ü ṭāhirāta naḳl ile
- 117 Tā ki geldi Nūḫ'a İbrāḫīm'e hem
Vardı İsmā'il'e ol nūr-ı etemm
- 118 Gezdi aşlab ile erḫāmı o şāḫ
Ḫıfz idüp nā-pākdan zātuñ ilāḫ⁹²
- 119 Tā ki⁹³ 'Abdu'l-muṭṭalīb'de ḳıldı cā
Andan 'Abdu'llāḫ'a itdi i'tilā

87 Bu beyit S'de yoktur.

88 Baḫr-i Sādis Hüseynī: Beyān-ı Ḫalku'l-Ecsād İ. S 6a; İ 4b

89 bile: ile İ

90 ile ol: Şīt ile S

91 ḳılsun ḳabūl: ṭerḡīb ile S

92 Bu beyit S'de yoktur.

93 Tā ki: Gezdi S

- 120 İrdi 'Abdu'llâh'a çün hadd-i bülûğ
Cebhesinden lâmi' olmuşdı fūrûğ
- 121 Hâkim-i Taybe Vehb-i 'Abd-i Menâf
Duğterin tezvîce geldi bî-ñilâf
- 122 Âmine hâtûn o pâkîze-nihâd
Bula 'Abdu'llâh'dan ol neyl-i murâd
- 123 'Ağd idüp ol iki mâhı hâzırân
Oldı ser-cümle⁹⁴ kabâ'il şâhidân
- 124 Çünkü pençşenbe-i mâh-ı Receb
Gicesidür gicelerden münteħab
- 125 Dir ki 'Abdu'llâh o zât-ı pâk-ı pâk
İzîrâb el virdi güyâ kim helâk
- 126 Bir hecîne geşt için oldum süvâr
Gönlüme bulam⁹⁵ havâlîde karar
- 127 Nâgehân ol nâka şiddet eyledi
Zabta kâdir olmadum gör n'eyledi⁹⁶
- 128 Berr ü yâbânı tutup gitdüm⁹⁷ hemân
Nâ-ümîd oldum hayâtumdan o ân
- 129 Bir harâret geldi dehşetden baña
Hiç ümîdüm kalmadı kıldum bükâ
- 130 Çeşmüme düş oldı bir küh-ı 'azîm
Dâmeninde bir beyâz seng-i cesîm⁹⁸
- 131 Bir büyük kâse turur cevherden ol
İçi tolı sūd ki cân ister vuşul
- 132 Ol maħalde turdı ol serkeş deve
Cümlesin içdüm anun seve seve
- 133 Zâ'il oldı ol harâret ol⁹⁹ 'atş
Gitdi kalbümden o hâl-i keş-me-keş
- 134 Geldi 'Abdu'llâh o şeb hânesine
Kim yağın ola¹⁰⁰ resul anesine

94 Oldı ser-cümle: Oldılar cümle S

95 bulam: bula S

96 Bu beyit S'de yoktur.

97 gitdüm: gitdi İ

98 cesîm: 'azîm S

99 harâret ol: harâretle S

100 ola: oldı İ

- 135 Naql olundu mäh-ı mes‘üd-ı Receb
Hāsılı ilk cum‘ası idi o şeb
- 136 Oldı ol dürr-i yetıme hāmıle
Raḫmet-i ‘āmmı cihāna şāmıle
- 137 Ol gıce göklerde¹⁰¹ oldı hoş nıdā
Kim zūhūr ider Muḫammed Muştafā
- 138 Çok kilisālar ḫarāb oldı o şeb
Nice büt nice şanem kesr oldı heb
- 139 Bildiler taḫḫıķ idüp ehl-i vuķūf
Kāhinān u¹⁰²mübedān u¹⁰³feylesüf
- 140 Āmıne aydur Receb‘de hāmıle
Oldıgumda o şafā-fercām-ile
- 141 Bir güzel zāt itdi hānemde zūhūr
Gögsüme baķdı vu çok¹⁰⁴ kıldı sürür
- 142 Didi baḫnuma işāret iderek
Es-selām ile beşāret iderek
- 143 Ben didüm yā zāt kimsin ey kerım¹⁰⁵
Ādem‘em ben didi yā luḫf-i ‘azım
- 144 Müjde bu baḫnındaki ḫayrū‘l-beşer
Faḫr-i ‘ālemdür ki senden toğısar
- 145 Nā‘il olduñ şükr kııl bu devlete
Lā‘ıķ olduñ ḫamd kııl bu ‘ızzete
- 146 Mäh-ı şānı oldı bu üslüb ile
Şıt geldi söyleşüp maḫbüb ile
- 147 Mäh-ı şālış geldi İdrıs-i nebı
Mäh-ı rābi‘ ḫazret-i Nūḫ-ı necı
- 148 Mäh-ı hāmıs Hüd sādıs İbraḫım
Sābi‘ İsmā‘ıl Zebıḫ-i müstaķım
- 149 Sekizinci ayda Muşā-yı melıḫ
Toķuzıncı ayda ‘İsā-yı mesıḫ

101 göklerde: gönülde İ

102 u: -S

103 u: -S

104 baķdı u çok: koydı elin S

105 yā zāt kimsin ey kerım: eyā kimsin zāt-ı kerım İ

- 150 Her biri teşrîf-i mağdem eyledi
Her biri terhib-i ahkem eyledi
151 Çün rebî'ü'l-evvel oldı mâhimuz
Başdı dünyāya kadem olşâhimuz
152 Maẓhar-ı zât-ı Hudâsın eş-şalât
Eş-şalât ey fahr-i 'âlem eş-şalât

Münâcât İşfehân¹⁰⁶

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

- 153 Ey Hudâvendâ o nûruñ 'aşkına
Qalb-i mü'minde zuhûruñ 'aşkına
154 Hâmilân-ı nûr-ı Aḥmed ḥürmeti
Vâşılân-ı nûr-ı Aḥmed ḥürmeti
155 Mebde-i küll feyz-i aqdes ḥaqqı-çün
Müntehâ-yı Beyt-i Maqdis¹⁰⁷ ḥaqqı-çün
156 Gice gündüz âh iden dil ḥürmeti
Derd-i 'aşq-ı zâta nâ'il ḥürmeti
157 Bizi kıl râh-ı sülûkında metîn
Nefs-i bed-şümından¹⁰⁸ it¹⁰⁹ yâ Rabb emîn
158 Eyleme me'yûs-ı didâruñ bizi
Eyleme maḥzûn-ı gülzâruñ¹¹⁰ bizi
159 Lezzet-i didârile kıl muğtenem
Bulalum rızvân-ı ekberde ni'am
160 Hem bu 'âşî Şâkir'i mağfûr kıl
Zenbini 'afvuñ ile mestûr kıl
161 Ḥaḥ resûline şalât-ile selâm¹¹¹
Cümle aşḥâbına daḥı bi't-tamâm¹¹²
Bu regâ'ib nazmını kilik-i Ferîd
Eyledi rik'ayla taḥrîre resîd
Gerçi manzûr-ı shehe şâyân degil
İmtişâl-i emrine oldum mürîd¹¹³

106 Münâcât İşfehân: Hâtıme-i Münâcât İ. S 8a; İ 6a.

107 Beyt-i Maqdis: küll muḥaddes İ

108 bed-şümından: bed-şerrinden İ

109 it: -S

110 gülzâruñ: âzâruñ İ

111 selâm: tamâm İ

112 bi't-tamâm: ve's-selâm İ

113 Son iki beyit S'de yoktur. İ'ye müstensih tarafından eklenmiştir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Çalışmanın Tasarlanması/Design of Study: MYY (%50), HY (%50)

Veri Toplanması/Data Acquisition: MYY (%50), HY (%50)

Veri Analizi/Data Analysis: MYY (%50), HY (%50)

Makalenin Yazımı/Writing up: MYY (%50), HY (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu/Submission and Revision: MYY (%50), HY (%50)

Kaynakça

- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınları, 1984.
- Akkuş, Mehmet. "Edebiyatımızda Regâibîyye ve Salâhî'nin Matla'u'l-Fecr'i". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (1992), 129-153.
- Akman, Mustafa. "Hakikat-i Muhammediyye Düşüncesi ve Bu Düşüncenin Referanslarını Aktaran İki Kaynak ve Müellifleri". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2011), 107-131.
- Altunbilek, Hüseyin Remzî. *Lugat-ı Remzî*. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.
- Arif Süleymân. *Regâibîyye*. İstanbul: Süleymâniye Kütüphânesi, Damad İbrahim Paşa, 411, 19b-24b.
- Ay, Mahmut. "İşarî Tefsirlerde Hakikat-i Muhammediyye Anlayışı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2010), 77-120.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı*. 3 cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011.
- Cevzici, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Demirli, Ekrem. *İslam Metafizikinde Tanrı ve İnsan, İbnu'l-Arabî ve Vahdet-i Vücut Geleneği*. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2012.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *DİA*. 15/179-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Erkan, Mustafa. *Siretu'n-Nebî (Tercümetü'z-Zarîr)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986.
- Güçlü, Abdülbaki. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- İdiz, Ferzende. "Tasavvufta Hakikat-i Muhammediyye Meselesi ve Mesnevî'den Örnekler". *Ekev Akademi Dergisi* 18/59 (2014), 179-201.
- Kadioğlu, İdris. "Muhyî ve Hakikat-i Muhammediyye Kasideleri". *Journal of Turkish Language and Literature* 2/1 (2016), 205-228.
- Kaya, Mahmut. "Sudûr". *DİA*. 37/467-468. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Şeyh-i Ekber İbn Arabî'nin Düşüncesine Giriş*. İstanbul: Sufi Kitap, 2013.
- Konuk, Ahmet Avni. *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.

Klasik Türk Edebiyatı ve Klasik Türk Müziğinin Etkileşimine Bir Örnek: Şâkir'in Regâibiyyesi

- Köksal, M. Fatih. *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Küçük, Osman Nuri. *Fusûs-ı Hikem ve Mesnevî'de İnsân-ı Kâmil*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî. *Mesnevî*. çev. Adnan Karaismailoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.
- Muhyiddin İbn Arabî. *Varlık Ağacı*. çev. Vahdetin İnce. İstanbul: Kitasan Yayınları, 2008.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Süleyman Çelebi. *Mevlid*. haz. Necla Pekolcay. İstanbul: Sufi Kitap, 2005.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Tamkıl Türkçe Sözlük*. Erişim 10 Şubat 2022. <http://www.tebdiz.com>
- Uzun, Mustafa İsmet. "Mî'râciyye". *DİA*. 30/135-140. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Regâibiyye". *DİA*. 34/536-537. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Vural, Mehmet. "Davud-ı Kayseri'de Tasavvuf Felsefesi Hakikat-i Muhammediye Nazariyesi Üzerine". *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi* 3 (2015), 44-60.
- Vural, Mehmet. *İslâm Felsefesi Sözlüğü*. Ankara: Elis Yayınları, 2003.
- Yardım, Ali. *Mesnevî Hadisleri*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2008.
- Yazıcıoğlu Mehmed. *Muhammediye*. haz. Âmil Çelebioğlu. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- Yekbaş, Hakan. "Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzî Efendi'nin Regâibiyyesi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 17/42 (2010), 69-95 .
- Yekbaş, Hakan. "Receb Vahyî ve "Leyle-i Regâ'ib" Adlı Regâibiyyesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/17 (2011), 204-224.

